

Dr. Jožef Ulaga

Dr. Lavoslav Gregorec

Dr. Matija Prelog

PRVI UREDNIKI „SLOVENSKEGA GOSPODARJA“

Dr. Matija Prelog.

Življenjepisna in kulturnozgodovinska črtica. — Spisal dr. Karol Verstovšek.

„Stare lipe so ostale na svojih mestih kot živi spomeniki prejšnjih svobodnih časov, so vsako spomlad nanovo ozelenele, slovenskih mož pa ni bilo, da bi v njih sencí se shajali in sklepali za blagor Slovencev.“

Dr. J. Vošnjak: „Slovenski tabor“.

Premišljujoč o narodnem gibanju Spodnjega Štajerja smo opazili, da je še mnogo črtic iz življenja naših prvoboriteljev nejasnih in nepopolnih. Delovanje in življenje teh mož se mora ohraniti poznejšim rodom v spomin in v spodbudo. Če bode častil in spoznaval slovenski narod svoje može, bode spoznaval tudi sebe in cenil delovanje svojih rodoljubov. Za vsak narod je medsebojno spoštovanje voditeljev, nesebično in odkrito opazovanje med seboj prvi pogoj njegovega razvoja, dočim zavist in škodeželjnost zatereta narodu vsak blagi čut.

Treba je, da odkrito pripoznavamo pred svetom vrline naših mož, ki zastopajo svoj narod v javnem življenju; v njihovem delovanju in čutenju se zrcali značaj ljudstva, iz katerega so vzrastli; s spominom

nanje se ohrani tudi narodni značaj; črtice teh mož so zgodovinsko-prosvetnega pomena.

Gotovo se ne more prikrivati, da često stojе voditelji nad splošnim obzorjem svojega ljudstva; a to dejstvo nikakor ne kvari medsebojne zveze med temi rodoljubi in ljudstvom samim; kajti pravi blagi možje streme le po tem, da pribore ljudstvu večje omike in ga seznanijo na vse strani s časovnimi razmerami, da mu vtisnejo svoje znanje in svoje višje nazore.

Če sestavimo življenjepisne črtice vseh teh rodoljubov raznih dob, nam podajo brez dvoma lep del zgodovine našega naroda samega. Burno življenje teh mož ne zanima samo, temveč spodbuja k posnemanju, nas navdaja z občudovanjem in nam vzbuja spoštovanje; pojasnjuje pa nam tudi razne dobe. Življenje posameznih mož je včasih naravnost romantiško, skoraj neverjetno, če bi o njem ne pričali mednamci ali resno lastno pismeno sporočilo.

* * *

Kar se je pisalo svoj čas o dr. Prelogu, nam je še v živem spominu; te črtice niso popolne, zlasti je treba še seznaniti javnost z možem, kakršen je bil Prelog, ker smo naleteli večkrat celo na omikane Slovence (poudarjati moramo iz Spodnjega Štajerja), ki še niso nikdar slišali tega imena. Nekaj črtic o njem nahajamo v listih „Slovenskega Gospodarja“ in „Novic“ iz l. 1872. ob njegovi smrti; nekoliko obširnejši življenjepis je spisal Jurčič v „Slovenskem Narodu“ istega leta; „Slovenska Matica“ ga je ponatisnila v „Letopisu“; v „Zori“ piše o njem 1872. Davorin Terstenjak, ki ga je poznal že iz Ljutomera iz leta 1845.; dalje se omenja nakratko njegovo delovanje v Marnovem „Jezičniku“ XXV. l., Glaserjevi „Zgodovini slov. slovstva“ in v Macunovi knjižici o književnosti itd.

Te življenjepise hočemo izpopolniti prvič zato, ker se nam je posrečilo najti in dobiti po 35 letih, odkar je umrl rajni, njegov dnevnik, v katerem opisuje sam svoje življenje. Ti njegovi podatki segajo skoro sto let v preteklost in v dobo probuje in preporeda našega naroda, torej v čas, ki je tudi za slovenski narod največjega pomena; drugič smo se lotili tega dela, ker ni dovolj označeno njegovo delovanje v dosedanjih življenjepisih, ki priznavajo njegovo domorodno požrtvovalnost v splošnih izrazih, ne navajajo pa dejstev, ki naj bi izpričevala to priznavanje in hvalo.

Za drugi del njegovega življenja, za čas njegove žetve nas pustí, žalibog, dnevnik na cedilu; blagi neumorni mož je opisal le prvo dejanje svojega življenja, drugo dejanje si moramo sestaviti sami po napisanih in največ sporočilnih virih. Marsikaj zanimivega bi izvedeli o dobi 1843 do 1872, če bi bil nadaljeval s tako vnemo in odkritostjo svoj življenjepis, kakor je to storil do te dobe. Za nas je važen njegov dnevnik, ker spoznavamo mišljenje in čutenje svojega rodoljuba tudi iz te vsebine; saj vendar izkušajo določiti zgodovinarji celo značaj narodov po podatkih bajeslovne dobe; tem lažje pač sega in mora segati življenjepisec v otroško dobo svojega junaka, katerega često označujejo igre, njegova opravila in kažejo na njegove vrline. Še večje vrednosti bi bil dnevnik za nas, če bi poleg teh potez še izvedeli o gospodarskih, družabnih in političnih razmerah druge dobe.

Svoj dnevnik je pisal dr. Prelog v nemškem jeziku; rokopisa je 212 strani; opisaval je jako obširno sodobne razmere; spomini segajo v začetek prejšnjega stoletja. Priloženih je osem listov, na katerih si je zaznamoval važnejše dogodke od l. 1843. naprej do l. 1859. Po teh listih posnamemo, kako je spisaval vse svoje življenje važnejše črtice, ki jih je nato zapisal obširno v dnevnik; ti listki pričajo tudi, da

je vedno nameraval nadaljevati še v poznejši dobi svoje črtice; najbrže ga je zadrževala huda borba v zdravniškem delovanju in pozneje javno delo in urejevanje „Slovenskega Gospodarja“. Dasi so ti listki neznatni, so nam ohranili vendar marsikatero zanimivo dogodbo iz njegovega življenja.

Na tretji strani dnevnika čitamo: „Zdravnik! Zvest služabnik narave, se žrtvuje s svojim poslom trpečemu človeštvu in ima navadno le nehvaležnost za plačilo. Dr. Prelog.“

„POZAVČINA“ NA MURSKEM POLJU
(Od Sv. Jurija na Ščavnici)

Na četrti strani si je napisal geslo v latinskem jeziku: „Multa ferenda, multa vincenda, et quam plurima speranda tibi erunt. Dr. Prelog, med pract.“ (Mnogo bodeš moral prenašati, mnogo premagovati in kar največ pa upati).

Nato prične s spomini, katere piše za uvod. Črtice od 5. do 8. strani so napisane s takim žolčem, da moramo občudovati moža v poznejši dobi, ki je neumorno in z veseljem delal za svoje ljudstvo. Letnica 1848, ko je pisal te splošne opombe, nam pojasni vse; v teh uvodnih stavkih je izražen do-cela njegov notranji boj, njegov stud do nehvaležnih rojakov, ki so ga — nevedno ljudstvo — nahujskani od zapeljivcev, preganjali in črtili, njega, ki je bil visoko nad njimi s svojo izobrazbo. Mož je spoznal pozneje, da ne sme zameriti zapeljavnemu ljudstvu, ki se ni zavedalo svojega, čina in

je tem marljiveje sukal pero in povzdigoval svoj glas, da bi poučeval to ljudstvo in mu blažil čute.

V tem uvodu nas tudi pouči, zakaj je opisal svoje življenje. To se začne na str. 9. pod napisom „Moje življenje“. Nekateri ne tako neznatni dogodki njegovega precej razvitega zdravniškega poslovanja in tudi zasebnega življenja so ga napotili k temu, da je začel svoje zapiske. Nikakor si ne domišljuje mož, da bi zajemal iz njih kdorsibodi kakih koristi, pač pa hoče podati kot zdravnik in oče več otrok nekak pregled vseh najvažnejših dogodkov svoje dobe in zapustiti svoji rodbini spomine veselja in boli svojega težavnega poklica. Njegovim otrokom torej je namenjen dnevnik v prvi vrsti.

Mladostna leta.

Najgloblji vtis store na človeka v zreli dobi brez dvoma spomini preteklih mladostnih let. Ne smemo se torej čuditi, da je govoril tudi Prelog tako obširno o svojih mladostnih letih in o dogodkih te dobe.

Dr. Prelog se je porodil 27. septembra 1813 v mali slovenski vasi Hrastju. Njegov rojstni kraj je v čudovito lepi ravnini, ki je jako rodovitna in skrbno obdelana; mimo majhne hišice, za katero so gospodarska poslopja, pelje okrajna cesta iz Radgone v Ljutomer, Veržej in odtod na ogrsko Mursko polje, skoro vedno vzporedno ob Muri, ki je meja med Štajersko in Ogrsko.

Stopivši čez prag, ugledamo preprosto, ne preveč skrbno hišno gospodarstvo, v katerem pa vendar ni bilo videti bede; s pridnostjo in delavnostjo materino in spretnostjo očetovo se je dalo še precej živeti. Oče je bil sodar, ali z obrtom se ni preveč ukvarjal; pač je izdeloval vse posode za domačo rabo; oskrboval je tudi doma vsa mizarska in tesarska dela. Slovel je daleč po okolici kot strokovnjak za stavbe mlinskih ladij in čolnov, kakor so ob Muri običajni; sam je imel dva taka mlina na „kumpih“.¹⁾

Očetov pristni kmetski značaj opisuje sin tako-le: Njegov humor je bil duhovit in dobrohoten, dovtip, razveseljujoč in prijeten, ne zbadljiv; zabaval je lahko veliko družbo ves dan; zato so ga radi vabili na gostije in veselice. Ponašal se je rad, da je bil v celi srenji največkrat zovčín (zavčín) ali pozavčín, ki je vabil sosede na gostovanje; ta posel mu je

¹⁾ Zanimivo ga je bilo gledati, kako je hitro sestavljal te mlina: Najprvo pritrdi močno nabrežni kump (ladjo ob bregu) v zemljo; tega in navodni kump spoji v zgornjem in spodnjem delu s stesanim drevesom, ki se imenuje greda; na kumpih so primerne priprave, v katerih se suče gredelj; v tega so namreč nasajene lopate, tako da nastane med kumpi kolo; to goni mlin, ki je postavljen na nabrežnem kumpu. Ta popis nam je podal kmet ob Muri; navedli smo ga, da izpričamo ž njim, da so še ohranjene te besede med ljudstvom.

neki često nesel mnogo cvenka, ker je moral biti pri gostovanju zavčín tudi strežnik. Ta posel sam nam že znači moža; kajti dostojanstveniki te vrste so morali znati mnogo pripovedovati, mnogo si izmišljati, sploh biti veseljaki. Kot tak se je oče navadil precej vmanjuhe pasti ali kakor še pravijo sedaj, vmanjuhati. Ne smemo se torej čuditi, da sta bili njegovi največji zabavi bučelarstvo in ribarstvo; 50 let star je potratil s tem največ časa.

Sosedje so ga jako čislali in ga često prosili nasveta; dasi je bil precej nagle jeze, vendar je bil vedno pravičen in se je tudi hitro spravil z ljudmi. Kadil je strastno, zapužil je, kakor so govorili po vasi, več tobaka kot dve srenji; (omeniti moramo, da ljudje na kmetih ta čas še niso kadili toliko, smodk pa še skoro poznali niso.) Zadovoljen pa je bil oče Prelogov z najslabšim, močnim ogrskim tobakom, katerega je uvažal sam največ skrivaj iz Ogrske; imel je le dobre četrte ure hoda do meje, kjer so stale posamezne golibe.

Kakor smo poizvedeli, so bile to prvotno priproste utice ob meji: streha na štirih tramovih, ki so bili od te ali druge strani prepreženi s spletnim šibovjem; le redko so bile stene ometane z blatom. Iz takih golib so pozneje nastala bivališča; začeli so zapirati vse strani in ometavati vse stene z blatom, tako da so te golibe bile podobne našim kočam. Najznačilnejše je, da so jih stavili tako ob meji, da je bila hiša popolnoma na ogrski zemlji, dočim si prestopivši prag že stal na Štajerskem. Stavili so te golibe pač namenoma, da so laže nosili blago čez mejo sem in tja.

V teh golibah so dobivali Štajerci poceni vino, bržolo in tobak; ob nedeljah in praznikih je bila v njih godba in ples; ker je imel stari Prelog v bližini čebelnjake in mlina, je večkrat zašel v te bajtice.

Doma je bil oče od Sv. Križa, kjer je bilo še več Prelogov, ki so vsi med seboj v daljnem sorodstvu. Iz teh krajev so bili tudi Adolf Prelog, trgovec in borzni svetnik na Dunaju, Viljem Prelog, c. nadzdravnik v Franjevi bolnišnici v Carigradu, ki se je odlikoval v turški službi; zlasti je pa znan Jurij Prelog, ki se je odlikoval kot prostovoljec poročnik štajerskega 2. prostovoljnega bataljona v vojski z Lahi l. 1848. in 1849. zlasti pri Malgheri; v priznanje svojih zaslug je dobil železno krono 3. reda in bil povzdignjen v viteški stan; umrl je v Bologni (Boloniji) l. 1853. Vsi ti so se pisali različno, n. pr. Prelogg, Praelogg, Prellogg itd.; vendar je le Prelog pravilno, kakor trdi zdravnik v svojem dnevniku, češ, da je beseda slovanska, ki pomeni polje, katero je bilo že obdelano in se je opustilo radi slabe žetve za vedno ali samo začasno nekaj let.

Vojak Prelogov oče ni bil; odkupili sta ga dve srenji vojaščine, ker so ga rabili povsod kot izbornega sodarja in stavbnika mlinov; v svoji stroki je bil nekaj umetnik. Poznal je nekoliko tudi slovenskega tiska, toda pisati ni znal; govoril je slabo nemški in nekaj madjarskega; posebno če se ga je nasrkal v golibah, je mrcvaril madjarščino; toda mati ga je skoro ravno tako pisano gledala doma, kakor mati Mohorjeva v Erjavčevem spisu „Huzarji na Polici“, starega Mohorja, ko je prišel pozno v noč domov z Janošem in Miškom.

Priženil se je v Hrastje k neki vdovi, ki mu je pa kmalu umrla. Leta 1809. in 1810. si je pridobil majhno premoženje; ažija na zlato in srebro se je povišala čez 100; prodal je torej židom, ki so kupovali zlato in srebro, vse tolarje in zlate za papirnat denar; toda bil je tako spreten, da je takoj nakupil za celo vsoto posestev in ni izgubil ničesar, ko je padla cena bankovcev.

Kot vdovec se je oženil drugič l. 1812. z Uršo Misijevo, iz rodbine, iz katere je bil kardinal Missia, — materjo Prelogovo —, ki je bila, kakor sodi o njej sin, grda, pa zelo skrbna in varčna gospodinja.

Prvorojenec iz tega zakona je bil naš Matija. Na posamične dogodke v svojem življenju se spominja še do četrtega leta. V tej dobi je taval semtertja kakor izgubljen sin v največji revščini, oblečen v preprosto umazano srajčko in spodnje platnene hlačke; tako oblečen je letal ves dan po občinskih pašnikih za svinjami, ne da bi se zmenil za snažnost; bil je med vrstniki najnesnažnejši: zato so se ga skoro izogibali, ga črtili in zbadali. Nihče izmed domačih ni pazil nanj, niti ga ni čedil; to nesnago očita večkrat svoji materi, sodi tuptam celo slabo o njej.

Živel je tisti čas tako tjavendan, vendar mu ni manjkalo razvedrila in bodrila. Že kot mali paglavec je čutil v sebi moč, da razume iznajti marsikaj iz lastnega; delal je ves dan na pašniku iz ilovice hiše, pohištvo in živali; sedel ali ležal je vedno v blatu in bil često tako zateleban v svoje delo, da je pozabil na jed in še bolj na svinje, katere je pasel.

Ko je dopolnil šesto leto, je postal prejšnji svinjar naenkrat kravar, po tamošnjih šegah je dobil nastopivši to častno službo mali nožek sklepač in torbo, t. j. iz platna sešito vrečo, ki mu je visela čez rame. To ti je bilo veselje za Matijčka! Ves mili dan je rezljal les in skorje, izdeloval mlino na veter, vozičke, ladje in čolne, s katerimi je nabasal vsak večer svojo torbico.

Ljudska šola.

Za njega vzgojo se ni menil nihče; saj vemo, kako slabo so bile urejene šole; še šol po velikih vaseh često sploh ni bilo, če ni bilo obenem v

njih župnijske cerkve, povsod na deželi so namreč ustanavljali šole največ župniki, ki so poučevali otroke v kakem hramu blizu župnišča. V Hrastju ni župnije, zato tudi ni bilo nikdar tam šole in je še sedaj ni.

Tako so tudi kakor po navadi naučili pozimi doma dečka moliti očenaš, češčenomarijo in vero, drugega pa ničesar.

Z osmim letom, t. j. l. 1821., se je šele pričelo šolanje. Poslušajmo dr. Preloga samega, da se seznanimo s tačasnimi šolskimi razmerami. Od svoje rodne hiše do šole pri Kapeli je imel uro hoda; zato ga da oče k sorodniku Štraklju pri Sv. Križu, da bi se tam laže šolal. Naučil se ni skoro ničesar; tu je bil le tri mesece; ko je prišel oče o mlatvi ponj in ga vzel na dom na domlatke, ga niso mogli spraviti zopet k stricu. Šola mu je bila deseta skrb, ostal je doma in hodil pozimi v šolo pri Kapeli; poleti pa je bil kravar in mnogo srečnejši na prostem polju kot pozimi v topli šolski sobi, do katere mu je naravnost mrzelo. „Pozimi nemaren učenec, poleti zanikaren pastir“, to je bil njegov značaj skoro dve leti. Pozimi se je pač priučil nekoliko čitanja in pisanja, toda vse je pozabil zopet v poletnih mesecih, ko ni videl ves čas niti črke. To življenje se je vlekel do l. 1823.

Na jesen ga oče pelje v Radgono; tu naj bi se naučil nemškega jezika. „Z velikim veseljem sem šel v mesto, toda kmalu sem moral spoznati, da se ni odprlo nebo polno radosti, temuč bede in lakote.“ Že v tej dobi je moral stradati mali dijak, in to le, da bi se priučil blažene nemščine. Stanoval je pri nekem Buchmanu, stražniku tamošnje meje proti Ogrski, ki je imel dva prav razuzdana otroka. Hrane je dobil le pičlo, suhih lesnjač in tuptam nekoliko sočivja. Nemščine se je naučil le malo; razumel je nekoliko, če ga je kdo kaj vprašal; imel je več slovenskih tovarišev, ki so bili ravno zavoljo tega v obljubljenem mestu kakor Prelog, da bi se naučili nemščine, toda bili so vedno skupaj in govorili pridno samo slovenski.

O pouku v šoli in njegovih uspehih pravi dr. Prelog kot deželni poslanec l. 1868. v deželnem zboru, ko se je razpravljalo o poučnem jeziku na mariborski vinorejski šoli: „Ko sem jaz hodil v ljudsko šolo, se je učilo vse v nemškem jeziku, učitelj je bil trd Nemeč, učil nas sicer je, mi fantje pa nismo razumeli njega in on ne nas. Učili smo se brati, pisati, računati in celo nemški katekizem na pamet, razumeli pa nismo besedice. Tri leta sem izgubil v tej šoli, naučil sem se sicer nekoliko brati, pisati in računati, nemščine pa vendar celo nič; šele tedaj sem začel počasi govoriti, ko sem prišel v čisto nemško mesto.“

Deset mesecev je v Radgoni kmalu preteklo; oče je plačal za stanovanje in hrano teh mesecev 17 goldinarjev; dečki so pobrali kar so imeli in šli na počitnice. Prelog je postal zopet pastor quadru-pedum (pastir četveronožcev); to življenje mu je kaj prijalo! Najraje bi začel kar sam učiti živino nemščine, tako je bil navdušen za naravo svoje domačije. Toda oče je mislil bolj resno: sinko se mora naučiti nemščine, da bode kdaj laže gospodaril. Poslal ga je jeseni l. 1825. v Cmurek v 2. razred; mislil je in računal precej prebrisano, da se bode tukaj naučil Matijček docela nemški; okolica cmureška je bila že bolj obljudena s trdimi Nemci; deček se torej ne bode mogel toliko razgovarjati izvun šole v slovenskem jeziku. Te razmere nas pouče, da je bil tudi v mestu Radgoni v isti dobi občevalni jezik bolj slovenski kot nemški. Še celo v Cmureku najdemo v tej dobi ob cestah in mostovih slovenske napise, katerih sedaj ne trpe več na jugu ob hrvaški meji.

V Cmureku se je pajdašil s svojim rojakom, sosedovim Tonetom Klemenčičem; prvo delo njegovo so bile zopet le igrače, učenje postranska reč. Hudo je zbolel; začelo se mu je spuščati na životu, katerega so pokrivala grde kraste; postal je hrom na gornjem in spodnjem delu noge; prepeljali so ga domov, ne da bi se dalje menili zanj, zdravnika ni bilo blizu, le z domačimi rožami in zdravili so ga vračili; ker se ni mogel geniti že več mesecev, ga oče vendar pelje v Varaždinske toplice, da bi okreval na nogah; zboljšalo se mu je sicer kmalu, pa trpel je na tej bolezni še dvanajst let; noge so se mu neki tupatam še pozneje nekoliko zapletale; to so bili posledki njegove hude bolezni, kriva je bila pa največ brezskrbnost njegove okolice.

Notranje se je deček prerodil; dobil je po tej bolezni veselje za učenje; poprosil je mater, naj prigovarja očetu, da ga pošlje v latinske šole; oče je bil namreč že zdavna sklenil, da mora biti prvorojenec na domu, a Andreja, mlajšega sina, je določil za gospoda. Očeta so lahko pregovorili. Na jesen se misli takoj napotiti ž njim v Varaždin; v zadnjem trenutku pa ga prepriča vinotržec iz Gradca, da je za študije pripravnejši Gradec. Naložili so ga na voz z lesami in hajdi proti Gradcu; stanovanje je dobil blizu topničarske vojašnice pri delavki v jako ubožni koči. Oče se je pogodil z njo za celo leto za 14 goldinarjev; pripeljal pa je seboj posteljo, poln voz krompirja, fižola, moke i. dr.; vse to je izročil grdi, sebični ženski, pri kateri bi moral stanovati sin. Slutil je oče revščino, katera čaka v tujini Matija; sin ga je videl tudi prvič jokati, ko sta se poslavljala na Karlavskem polju; nad četrto ure sta stala drug poleg drugega in gledala nemo v tla; sin

ni mogel razumeti solz svojega očeta, ki je bil mož svoje volje; nikdar ga še ni videl tako krotkega; čez nekaj tednov pa je Matijček že čutil te bridke solze očetove.

Tri četrte ure daleč je moral hoditi po dvakrat na dan v šolo in iz šole; zlasti pozimi je zmrzoval slabo oblečeni učenec, ki je imel vrhtega vedno prazen želodec. Hrana je bila nadvse slaba, dasi je oče pridno pošiljal vsak mesec raznih pridelkov; jedli so doma, kadar je bil Prelog v šoli. Prijetna spomlad l. 1827. je oživila nekoliko tudi našega dečka; iskal si je na prostem živeža; kmalu je spoznal, da dobro dé njegovemu želodcu regrat. Vsak dan po šoli si ga je nabiral na travnikih okoli Karlave in ga zavžival sproti, seveda brez olja, kisa in soli. Lahko si pač mislimo, da deček ni nikdar mislil v tej bedi na uk; sprejeli so ga v 3. normalko, za latinske šole še ni bil zrel. Tu je imel dva tovariša rojaka, Karla Wisiaka, učiteljevega sina iz Št. Jurija ob Ščavnici, in Ivana Razlaga, doma v Logarovcih pri Sv. Križu. Oba sta boljše napredovala; pripravljaj ju je neki Lupša, ki je bil pozneje učitelj v Kamici. Za učitelja so imeli v šoli starega, dobrega moža Scheklerja.

Stradanja mu je postalo le preveč; seznanil se je med potom v šolo s Francem Krambergerjem, trgovskim sinom iz Št. Jurija ob Ščavnici, ki je hodil v 2. normalko. Ta je imel precej dobro stanovanje in vsega dovolj. Prelog ni dolgo premišljeval, popihal jo je lepega dne na njegovo stanovanje, kakor je že to storil svoji slabi gospodinji v Radgoni. Pisal je zaeno očetu, mu tožil svojo bedo, ga prosil odpuščanja radi svojega čina in mu nasvetoval, da naj proda to veliko množino poljskih pridelkov, katere pošilja vsak mesec v Gradec, v Radgoni in pošlje za njega denar. Očetu je bilo všeč sinovo možato postopanje; pošiljal je v Gradec 8 goldinarjev na mesec in bil nadvse srečen, ko mu je sin javil, da je bede konec.

Za hrano je bilo torej skrbi konec, toda za glavo ne; ne žive duše ni bilo, ki bi bodrila fanta k uku. Leto je hitro minilo, naš Matijček pa je pripotoval na dom s petko, dasi je bil v razredu najboljši računar. Kako zdaj z ukom? V Gradcu je izvedel, da tam ne more vstopiti v latinsko šolo, 1. ker je že 14 let star, kar je proti določbam v zakonu, 2. ker ni imel prvega reda. V počitnicah je bilo dovolj časa snovati načrte, ki so se tudi posrečili.

Srednja šola v Varaždinu.

Podaja se na jesen l. 1827. v „refugium peccatorum“ — v Varaždin, da vstopi tu v srednje šole. Tukaj se gospodje res niso zmenili za njegovo petko v spričevalu in tudi postav, ki določajo starost, niso

najbrž poznali; samo raditega so nategovali nos, ker je imel iz veronauka le „mittelmäßig“.

Od te dobe je šele začel Prelog nekoliko misliti na uk; bil je kakor poprej brez vsakega nadzorstva. Pouk je bil, kakor toži v svoji resni dobi, pod vso kritiko. V vseh šestih letih se je pazilo le na to, da so dijaki spretno govorili latinski, o vsebini latinskih in grških proizvodov niso imeli pojma.

V prvem razredu je imel za profesorja duhovnika Kuzmiča, jako olikanega moža, ki je poznal vse evropske jezike; bil je pa premehek; dečki so se naučili pri njem le malo. Drugo leto je stanoval Prelog pri vdovi plemeniti Ožegovičevi; tačas je našel prvič buditelja, ki je zahajal v to rodbino, umirovljenega stotnika Kőreskenyja; ta mu je dajal često lepih nauk in mu vzbujal veselje do medicinskih študij.

Leta 1831. je razsajala po Ogrskem in Hrvaškem huda kuga; mejo proti Štajerski so zaprli vojaki. Ko je hotel Prelog na počitnice, je moral napraviti velik ovinek do Murskega otoka pri Središču; kajti edino na tem mestu so začeli s pripravami za kontumacirane. Deset dijakov je prišlo v vas Nedelišče, kjer so morali čakati, dokler niso dovršili kontumacirane; nastanili so se 10 dni na kmetih po senjakih, nato so jih pustili v postavljene lesene barake; vseh skupaj je bilo nad 200: dijakov, plavičarjev, rokodelskih pomagačev in delavcev. Jako živahno življenje je bilo v leseni kolibi; spali so na slami, ki je bila na tleh; kuhali so si na odprtih ognjiščih. Živeža so imeli dovolj; posebno so dobro zalagali dijake; starši — tudi Prelogov oče — so jim donášali vsega obilo: moke, jajc, masla, kaše, krompirja i. dr. Toda kaj s stvarmi, ko niso imeli kuharice! Sila kola lomi; dijaki so si izbrali najbolj premetenega izmed svojih za kuharja, našega Preloga. Prvi dan je kuhaj pač samo za poizkušnjo; kuhaj je latinski sokač cmoke, pozabil pa je na poglobitve primesi, sol in jajca; tudi ni nič kaj mešal. Tovariši so se mu glasno rogali, ko jim je pripravil obed in jim ponudil neki močnat pop; potrpeli so ž njim. Prelog je šel v uk; od strani je pogledaval, kako so drugi kuhali svoje jedi; v nekaj dneh jim je pripravljaj slasten obed in dobro večerjo, kakor so mu vsi očitno priznavali. Osem dni pozneje so odvedli vse v drugo barako, ki je stala v lepem hrastovem gaju. V logu samem so smeli pohajati; zlasti dijaki so bili veseli te svobode; delali so si guganice in so se razveseljevali različno, čas jim je potekal hitro. Bližati se jim ni smel nobeden človek; če se je kdo le dotaknil katerega izmed kontumaciranih, je moral takoj mednje. Tu so morali bivati še 20 dni; začetkoma je bilo precej prijetno, a čim dalje, tembolj nadležno je postajalo, ker so jih nadlegovale jako hudo uši. Po določenem

roku so zapustili vsi zdravi in čvrsti to jetnišnico in se veseli podali vsak na svoj dom.

L. 1833. je dovršil Prelog varaždinsko gimnazijo s prav dobrim uspehom. O tem zavodu sodi l. 1848., ko piše svoj dnevnik, tako-le: „Domišljal sem si, da sem zajemal vso vedo z veliko žlico. Žal, sem se moral prepričati že v dveh mesecih, da se v teh letih nisem naučil ničesar drugega kot gladke latinske govornice, ki je bila pa precej pomešana s hrvaščino. Edino kar sem zares pridobil v Varaždinu, je bilo, da sem prostovoljno obiskoval marljivo vsako nedeljo in četrtek risarski pouk; risanja sem se precej naučil. „O gymnasium Varazdinense“ — vzklikne — „ti si mi ukralo mnogo lepih let mojega življenja; postal sem 20 let star, toda znal nisem ničesar.“

Tudi o svojih učiteljih ne sodi preveč ugodno; sodba o Kuzmiču je precej dobra; v 5. razredu je imel prof. Rošiča, posvetnjaka niti brez talenta, niti brez znanja; toda delal ni nič, pasel je lenobo in se ni menil za dijake; pač pa je bil ponosen, dober in pravičen mož. Najpikreje se izraža o učitelju drugega letnika, prof. Eliševiču; ta je bil tudi posvetnjak, jezljiv, nad vse domišljav, neumen in neveden lahkoživec.

Filozofija v Gradcu.

Meseca oktobra l. 1833. se snide Prelog z osmerico varaždinskih tovarišev v Gradcu, kjer vstopi v 7. razred v filozofijo. Kakšna razlika! Tu se je predavalo in učilo vse v nemškem jeziku. Začetkoma mu je trdo predlo skoro v vseh predmetih; s trdno voljo pa je izpopolnil svoje površno znanje toliko, da je dobil koncem leta le iz računstva „reparaturo“. Njegov najboljši prijatelj v Gradcu je bil Adamič, ki je vstopil drugega leta v bogoslovje, Prelog pa v drugi letnik modroslovja. Po dovršenem letu poprosi tudi graški konzistorij za sprejem v bogoslovje, dasi ni imel prave volje se posvetiti duhovskemu stanu; vedno so mu še rojile po glavi misli o zdravilstvu.

Ko so slišali o tem sklepu starši, so bili jako veseli; zlasti mati je bila nad vse srečna. Tembolj se ga je oklenil v počitnicah njegov prijatelj bogoslovec Adamič, s katerim je potoval k stricu Adamiču, župniku na Remšniku blizu Mahrenberga. Tačas je Prelog prvič videl Maribor. — Sam poudarja, da ima zahvaliti le to potovanje, da je postal zdravnik. Ko sta vstopila v župnišče, je bil prvi pozdrav župnikov njegovemu tovarišu: „Ljubi Jože, zakaj si šel v bogoslovje, zdravilstva bi se bil lotil.“ Zdravnike so v tej dobi naravnost občudovali in jih čislali nad vse; župnik bi bil zelo vesel, če bi bil v njegovi rodbini kak doktor zdravilstva, katerih je bilo na

Štajerskem še bore malo. Od te ure je bil naš Prelog z dušo in s telesom medicinec in je bil vnet za svoj poklic, kakor zatrjuje sam, do zadnje svoje ure, dasi je doživel marsikaj bridkega.

Štiri tedne sta bila dijaka pri župniku, o katerem govori jako spoštljivo kot o možu, ki ima obširno duševno obzorje in odkrito srce; 7. septembra sta se povrnila na dom. Prošnja za sprejem v bogoslovje je bila že rešena in javili so iz Gradca, da so ga sprejeli brezplačno v semenišče, česar so se neizmerno veselili starši in sorodniki. On pa je bil potr, dà, skoro žalosten, ker ni čutil v sebi tega poklica, dasi je bil verno vzgojen in je tudi živel vse svoje življenje strogo po katoliških načelih, kakor bomo posneli iz njegovega poznejšega življenja. Že v tej dijaški dobi se kaže njegov jekleni značaj; sklenil je, da se posveti zdravilstvu, in tega sklepa se je držal. Povedal ni nikomur o svojih naklepih; pohajal je s tovarišem vse primicije v okolici; v svojem dnevniku tudi opisuje tako svečanost, ki se pa nikakor ne razlikuje od današnjih takih slovesnosti v Slov. Goricah in na Murskem polju.

Študije na Dunaju.

S to jesenjo se šele začenja njegova mučna borba za kruh. Ojači se 20. septembra l. 1835. in poseže v svojih notranjih stiskah po laži; sam se opravičuje, da je to storil, a trdi, da je bil vendarle srečen, ker je premagal notranji boj in se odločil za svoj poklic. Očeta je poprosil, da mu da popotnine na božjo pot v Marijino Celje; rad mu je dal oče šest goldinarjev. Obiskal je še svojega dragega prijatelja bogoslovca Adamiča, kateremu je dejal, da se poda v Gradec radi obleke, kajti vstopiti je bilo treba šele 3. oktobra. — Tako je nalagal tudi svojega prijatelja, katerega potem ni več videl.

S tem denarjem je nastopil pravo trnjevo pot; dovolj je že zavžil grenkosti in bridkosti, a najhujšo izkušnjo je moral šele prebiti, samo da uresniči svoje načrte, s katerimi si je zaznamoval svoje življenje. Sledimo mu na poti, da vidimo, kako so se hodili šolat tedaj naši mladeniči, dočim jih morajo sedaj starši skoro voditi še za roko na vseučilišče. Občudovati moramo to njihovo trdno voljo; kajti tako kakor Prelogu se je godilo še marsikateremu slovenskemu mladeniču. Take razmere so pa rodile in vzgojile značajne može, ki so neumorno delali pozneje za svojo domovino.

„Peš torej na Dunaj?“ bi vprašali mladega popotnika. „Da, da, zakaj ne? saj imam možgane v glavi, v žepu pa šest goldinarjev, dve srajci in en robec,“ se odreže kratko. Ne da se motiti dijak, veselo gre proti Radgoni; 21. septembra ga že sre-

čamo na ulici v Gradcu; drugega dne že sedi opoldne v Peggavu v neki gostilni ves otožen pri krožniku juhe, v katero drobi velik kos kruha; to je njegov obed, ki mu prav dobro tekne. Potniku se pridruži mlad župnik, ki ga povprašuje, odkod in kam. Ne more verjeti odkritim besedam mladeničevim. Prelog se mu legitimira z izpričevali. Župnik je kar strmel, da je tako odločnih značajev na svetu, ga hvalil, mu preskrbel masten obed in ga še obdaril z denarjem. Kako je to prijazno in blagodušno postopanje tega duhovnika vplivalo na potrtega Preloga, si pač lahko sami mislimo. Odkrito mu je povedal, zakaj potuje tako, da je moral naglati starše itd.; bal se je očitanj duhovnikovih, a slišal je le bodreče besede. Ta slučajni sestanek s tem duhovnikom mu je vdahnil le še več poguma. Prelog je bil župniku vedno hvaležen za njegove besede.

Dobro se je okrepčal in hitro je šlo dalje; tretjega dne ga vidimo že v Dunajskem Novem mestu; od tod se je peljal z dostavnikom do glavnega mesta; 25. septembra je prenočil prvo noč v stolici Dunaju in sanjaril o visokem stolpu cerkve sv. Štefana, katerega je takoj ugledal že prvi večer dospelši na Dunaj, ker je bil pač nekoliko višji od zvonika pri Kapeli ali pri Sv. Križu.

Toda kaj zdaj? Za njega je pač najbolj veljala slovenska prislovica: „Kdor se poda na Dunaj, naj pusti trebuh zunaj.“ Začele so ga mučiti skrbi, ki so bile tem večje, ker se je čutil osamelega v velikem mestu. Toda Prelog ni obupal, on je bil vedno podjeten človek; hitro je našel pravo pot. Poiskal je najprvo svojega rojaka in tovariša Matija Kosija, s katerim sta se igrala v mladih letih. Ta mož je bil v službi grofa M. Donella; opustil je svoje slovensko ime in se pisal Johann Konstadt; zakaj je to storil, Prelog sam ne ve; tudi ga ni popraševal. Svojega rojaka imenuje dobro dušo, toda velikega lahkoživca. Uvedel je takoj prve dni mladega dijaka v velikomestno, razuzdano življenje, tako da je spoznal že v prvih tednih docela vse luže, po katerih tavajo in bredejo velikomestni ljudje; zato so se mu tem hitreje in tem bolj ostudile.

Po dobrem tednu zabave je bilo treba misliti na resno življenje. V skrbeh je bil vedno, kako bode živel. Na pomoč mu pride pač pozneje Kosi sam in plača za obed v bližnji gostilni dva goldinarja. Mnogo jedi pa je pozneje romalo iz grofovske kuhinje; pri domačih ga je predstavil za sestriča; storil je to jako premeteno in jo dobro pogodil; precej so se zanimali za sorodnika „Johanovega“.

Postal je tako Prelog l. 1835. medicinec na Dunaju brez cvenka v žepu. Srebrno uro, svoje edino premoženje, je prodal za 5 goldinarjev, da si je mogel

kupiti za 3 goldinarje vstopnico k vajam v seciranju; te vaje je pridno obiskoval in se poprijel marljivo dela, dasi mu je vedno krulil želodec. Zanimiv je njegov običajni obed: „Gamaschenknöpfe“, kakor imenuje male, črne, okrogle hlebce, nekoliko brinzovega sira in najcenejšega, smrdljivega žganja. Take hrane se je bil Prelog priučil v najnižjih slojih dunajskega mesta, kjer zija po vseh zakotnih ulicah iz oken zaduhlih podzemeljskih sob beda in siromaštvo.

Ni čuda, da je mladenič v tem mučnem položaju mislil vedno le na svoj ljubi dom; bil pa je trdne volje, je vztrajal in ni potožil nikomur izpočetka o svojih hudih urah. Vsakdanja vedno večja beda ga je potrla že tudi duševno; pokopalo se je v bedi že mnogo stanovitnosti; upognil se je in milo potožil, opravičujoč se šele po dveh mesecih, da je storil ta za njegovo življenje usodni korak; poprosil je nekaj podpore. Brat Andrej mu pošlje kmalu 20 goldinarjev; obenem mu naznani, da se oče ni nič kaj jezil, ker je šel študirat zdravilstvo; toda javlja mu, da ga ne more podpirati. Vse to je uvidel Prelog sam, kakor pritrjuje v dnevniku. S temi 20 goldinarji je plačal dolgove in je bil zopet na suhem. Njegov rojak Konstadt, pravilno Kosi, je spoznaval od dne do dne bolj njegovo bedo; vzel ga je k sebi na stanovanje. V mali sobici sta prebivala iz Hrastja dva mladeniča, višesolec in strežaj; navadni sluga brez vse omike je bil gospod, medicinec z zrelostnim izpitom pa berač, ki je pobiral hlastno drobtinice, ki mu jih je prinesla dobra duša iz grofovske kuhinje. Tega slugo hvali Prelog, češ, da je bil lahkoživec, a imel je blago srce in bil poštenega vedenja. Pri svoji gospodi je govoril le o svojem sestriču in ga seznanil z vsemi domačimi. Začeli so skrbeti za njega; zlasti stara kuharica ga je večkrat obiskala s polnimi rokami, postala mu je njegova druga mati; zelo jo je skrbelo, da bi ne zagazil dijak; svarila ga je posebno pred mlado hišno, s katero se je Prelog večkrat rad pošalil.

Med takimi ljudmi je živel medicinec izprva na Dunaju. Kmalu dobi tudi za poučevanje iz italijanščine 6 goldinarjev na mesec, tako da je še precej lahko prebil prvo leto. Kmečki deček se je navadil že tudi nekoliko bolj mestnega nastopa. V drugem letniku (l. 1836.) je pohajal že v gledišče v ložo grofa Donella, ki se je zlasti tačas zanimal za Preloga; žal, da je ta njegov dobrotnik zapustil še istega leta Dunaj; samo nekaj časa je še plačeval za njega stanovanje.

V počitnicah drugega leta se napoti Prelog proti domu, da obiše starše. Do Dunajskega Novega mesta se pelje z vozom, odtod gre peš do Aspanga, drugi dan do Hartberga, tretji do Gradca. Tukaj

stopi na plov in se pelje po Muri do Radgone. Čimbolj se bliža domu, tem hujše so se mu vzbujali notranji čuti; želje po domu in po svojcih so se v nemale vedno bolj goreče; ko koraka proti Hrastju, se mu omili domači kraj, da bi se najrajši zjokal. Starši in bratje so ga prijazno sprejeli kakor izgubljenega sinka in mu postregli najlepše; takoj prvi dan se je spravil z njimi; ne hude besede ni slišal od njih radi prestopa k temu novemu stanu. Mladi Prelog je bil zelo srečen; ostal je 14 dni doma in pohajal na lov. Ko se poslavlja od staršev, prosi kleče očeta blagoslova; stari oče mu vdahne poguma na pot in ga blagoslovi. Zares ga sinko ni videl več; umrl je meseca oktobra ali novembra l. 1837.

Potujoč proti Dunaju je šel peš do Gradca; odtod se je peljal do Dunaja tokrat z dostavnikom. Na Dunaju si je poiskal stanovanje v Melker-Bastei, kjer je stanoval že l. 1838. Tretji letnik je dovršil 1837—1838. V počitnicah ga je povabila rodbina Donellova, ki ga je še vedno podpirala, dasi je že odslovila njegovega rojaka Kosija. Tega leta (1838) se je prvič peljal po železnici Dunaj—Wagram do Gänserndorfa. V četrtem letu (1838—1839) je obiskoval na kliniki slavnega učenjaka Hildebranda, katerega občuduje in hvali. Na spomlad 1839 je izostala njegova podpora od grofa, ki se je preselil v Draždane. K sreči je imel dve lekciji in si zaslužil 9 goldinarjev; s temi dohodki je živel visokošolec četrtega leta; bil je skromen in zadovoljen z vsako malenkostjo. Odpovedal je drago stanovanje za 5 goldinarjev na mesec in si najel drugo za 2 goldinarja.

Iz te dobe pripoveduje Prelog, da je poučeval 13 letno hčerko vdove po višjem uradniku Steinbergerju. Prelog trdi v svojem dnevniku, da je bila njegova edina prava in čista ljubezen do tega 13-letnega nedolžnega bitja, obžaluje samo, da je to ljubezen umorila njena mati sama, 30-letna čvrsta vdova, ki ni mislila, kakor po navadi matere, na hčerko, ampak na sebe samo, se je zaljubila v Preloga in mu stavila zanjke.

Jeseni l. 1839. se poda zopet na počitnice domov s svojim dobrim prijateljem Halterjem iz Varaždina; s tem sta si bila tovariša že v varaždinskih šolah. Šla sta čez Marijino Celje do Gradca peš; odtod se pelje Halter s pošto v Varaždin, a Prelog jo maha dalje. Prvič je Prelog zdravil doma ljudi; mnogo bolnikov se je zbiralo okoli oglov Prelogove hiše v Hrastju; posrečilo se je mlademu zdravniku več težkih slučajev, njegova slava se je razširila po celi okolici. Imel je tudi precej zabave; eno uro od doma na Račkem vrhu sta stanovali čez poletje gospa Schitteg (Žitek) in njena hčerka Kati; ti dve sta si mnogo prizadevali, da bi očarali mladega Preloga; a on se jima ni dal vjeti, kakor se izraža sam; bil

je že utrjen in ni sedel na limanice. S pikro ironijo biča to vrsto žensk in se hvali, da so mu pri vsem tem le hitro potekle urice.

Misliti je moral zopet na svoje nauke; pešhoje se je menda že koj naveličal. Dogovorita se z bratom Jakcem, da ga pelje ta s starim belcem na Dunaj in si ogleda mesto, ki je bilo neki precej veliko, kakor so si to mislili vaščani sami. Značilno za tedanja dobo je zares potovanje; sedaj, ko nas popelje v nekih uricah vlak v več dežel, se le težko vzdignemo in obiščemo kraje, češ, da je tako daleč; v dobi, v kateri živi dijak Prelog, pešpotovanje od Spodnjega Štajerja do Gradca ali Dunaja ni nič kaj posebnega; vožnja iz Hrastja do Dunaja s starim kljusetom ni ničesar napornega.

Šlo je pa tedaj čez Radgono, Sv. Gothard, Sobotico, Kisek, Šopronj in četrti dan je naš Jaka že občudoval skoro z odprtimi ustmi velikanske palače na Dunaju. Lahko si mislimo, da je Jaka stopal po mestu in si je ogledoval kakor kak drugi Krpan, samo da ni čutil v sebi njegove moči in samozavesti. Popihal jo je kmalu proti domu, najbrž ker se je bal, da bi mu še za belca zmanjkalo zrna.

Prelog se je začel marljivo učiti kot petoletnik (1839 – 1840); pri vdovi Steinbergerjevi je še vedno poučeval lepo Amalijo. Začetkom l. 1840. je razgrajal na Dunaju legar, ki mu je vzel najboljšega prijatelja in tovariša Halterja. Tovariši in učitelji so ga dostojno pokopali na pokopališču Weringer. Prelog je oskrbel nagrobni kamen in napis, katerega je sestavil hrvaški tovariš:

Ukinut daklje nazočnost istina
Uzmoči gorke zaludu ginut je,
Nit speši, nit zna ona čekat,
Evo je slikom kamenom vojme!

Žalostni pogled! čaš pozoriš tu nam
Nemilog! sarca bolest olakšati
Uteha sama — biti skopičan
Duhum tvojeme na veke — može.

Ah Halter mili! uzor prijaznosti
I domorodstva, okrug činenja tvog
Bo tali uzak?! prijateljah
Tvojih součnih tak rana tuga.

V počitnicah se je pripravljaj na stroge izpite; opustil je celo poučevanje; tako pa je zabredel zopet v zadrege; gospodinja, pri kateri je stanoval, mu je po dvajsetih posodila nad 5 goldinarjev. K sreči dobi od brata nekaj dedščine po očetu, da se je preživil dva meseca. Oktobra (l. 1840.) se je javil k strogim izpitom; gospa Steinbergerjeva mu je posodila na dolžno pismo denarja, da je plačal takso; 11. decembra je bil izpit, ki se je nekoliko bolj svečano vršil kot dandanes. Pedel (sluga) ga je najprvo sprejel v predsobi, ga oblekel v črni plašč in ga

peljal v veliko dvorano, v kateri so bili že zbrani sodniki in profesorji. Ti so ga neki radovedno izpraševali dve uri in mu pripoznali cenzuro: „Sat bene“. Prihodnjega leta 11. maja je prestal drugi strogi izpit; 12. junija je imel po tedanjih običajih disputacijo in 15. so mu posadili na glavo doktorski klobuk. O tem svečanem trenutku piše sam: „Kot doktor zdravilstva sem menil, da sem vse na svetu in mi ne more manjkati dobre, celo najboljše bodočnosti. O topost! ali bolje rečeno brezmejna neizkušnost! kako hitro bodeš moral uvideti, da si se sam varal najbolj.“

Dr. Prelog, zdravnik na Dunaju.

Mladi doktor je nameraval ostati na Dunaju izvršujoči zdravnik; saj je bil vsled svojih vestnih naukov prepričan o svojem znanju in tudi ni mogel niti dvomiti, da bi ne zahajali bolniki kar trumoma k njemu. Najel je stanovanje dveh sob za 6 goldinarjev na mesec v predmestju Mariahilf (Siebensterngasse). Tedaj pa je moral biti na Dunaju vsak zdravnik član medicinske fakultete; tudi dr. Prelog se je moral potegovati za to čast. Gospa Steinbergerjeva mu je zopet posodila 100 goldinarjev. Svečano so ga uvedli v fakulteto 1. novembra 1841. in ga vpisali v zlate knjige. Oskrbel si je lepo deščico z napisom in naznanilom, da ordinira vsak dan od 1. do 2. ure. A kaj zdaj? — „und nun fehlte zu der großen Praxis weiter nichts als nur noch die einzige Kleinigkeit, die — Patienten, und diese kamen — nicht,“ pravi sam v dnevniku in še celo ironično zasmehuje svoje vzorno mišljenje.

Posla je imel dr. Prelog mnogo le v bolnišnici, zlasti l. 1842., ko je razgrajal po Dunaju legar; na stanovanje pa ni prišel nihče; pošel mu je kmalu denar; moral je zopet delati dolgove in začel je premišljati o svoji usodi; kmalu mu je prišlo prepričanje, da mora pobrati kopita in zapustiti Dunaj.

Neki slučaj, rečemo lahko srečen slučaj, je dal njegovemu življenju drug tir. Njegov stričnik Anton Missia ga povabi v domovino na primicijo. Ta bogoslovec je brat poznejšega škofa in kardinala, ki je umrl v Gorici. Posvetili so ga v duhovnika kot tretjeletnika; k svečanosti je povabil dr. Preloga in ga rotill, da se mora gotovo udeležiti slovesnosti kot ožji sorodnik. Ko čita Prelog to vabilo, mu šine takoj misel: „Hajdi v domovino na Štajersko, da ne umrješ glada na Dunaju; tu tako ne gre dalje.“ V začetku septembra odpotuje in dospe srečno v Hrastje. Primicija se je vršila po običajih, tedaj navadnih, tri dni.

V teh dneh pa Prelog trdno sklene, da se naseli v Ljutomeru; poda se najprvo v grad Branek, da se pogovori s svojim poznejšim najboljšim prijateljem,

oskrbnikom tega grada, dr. Gottweißom. V Ljutomeru se posvetuje z duhovščino, zlasti z dekanom M. Jaklinom, ki ga prijazno sprejme in ga izkuša pridobiti na vse kriplje, da se odloči za Ljutomer, češ, da je „pader“ ali kirurg „aroganten ignorant“. Zares je prikupljiva oseba dekanova utrdila Prelogu načrte, da se nastani v Ljutomeru. Dekana je spoštoval Prelog nadvse; imenuje ga previdnega in delavnega moža; že l. 1842. je neki deloval z vso silo in svojo oblastjo na to, da bi dosegel zemljiščno razbremenitev; pogajal se je že dalj časa z dohodarjem sekovske škofije Dominkušem, ki je bil izvoljen l. 1848. za poslanca v državni zbor; toda ni mogel doseči svojih namenov; prevrat, ki se je vršil v tej zadevi l. 1848., je večkrat prerokoval in trdil, da so razmere že take, da mora priti do izvršitve teh njegovih načrtov. Zraven tega je bil izredno dobrega srca, izvrsten gospodar in lovec. Prelog bi bil moral obupati v začetku svojega bivanja v Ljutomeru, da bi ne bil imel tako dobrega, blagega in vzornega zaščitnika, ki mu je celo obljubil takoj prvi dan, da je vedno njegov gost, samo da se naseli v trgu.

Vsi so bili veseli Prelogovega prihoda, le njegova mati ga je svarila, da bi ne šel v Ljutomer, dasi je rada videla, da bode sin izvrševal tako blizu svoje delovanje. Prigovarjala mu je, naj si rajši poišče kje drugod kako mesto, kajti Ljutomerčani so nadvse hudobni ljudje; kmečka stara ženica je bila v največjih skrbeh za svojega sina. Na tako slabem glasu so bili tedaj Ljutomerčani pri kmečkih ljudeh! Prelog kaj takega ni verjel materi, a sam trdi pozneje, da se je dovolj prepričal, kako je govorila resnično.

Dr. Prelog se poda na Dunaj, da si spravi svoje imetje v Ljutomer in poplača svoje dolgove. Dr. Gottweiß mu posodi 50 goldinarjev in mu jih pošlje na Dunaj še 150. Brez vsega hrupa se poslovi pri znanih Dunajčanih in Dunajčankah, ki so ga mnogo pod-

pirale; vse dostojno zahvali in jim povrne, kar jim je bil dolžan, ter zapusti glavno mesto brez ran in bolečin.

Znamenito za to dobo je zlasti, da ne izvemo ničesar o občevanju z drugimi slovanskimi dijaki, posebnost pa slovenskimi. Trdimo smelo, da medsebojnega druženja pred l. 1840. še niso poznali slovenski dijaki na Dunaju; nemogoče se nam zdi, da bi dr. Prelog ne bil pisal obširno o svojih slovenskih krogih, ki bi ga bili gotovo vzgojevali za javni poklic, če bi se bili res družili. Niti besedice ne izvemo o čem sličnem, pač pa večkrat opisuje krokarske večere med svojimi tovariši medicinci, s katerimi nas seznanja po imenih. Podaje nam celo listino vseh tovarišev; med temi nismo našli ne enega Slovenca. Še bolj čudno je, da ne pozna iz dijaške dobe niti Kopitarja, niti Miklošiča, o katerem pač pravi v poznejši dobi, ko je zdravil v Ljutomeru njegovo sestro, da je največji slavist. Dr. Prelog živi torej kot visokošolec v nemškem mestu, se izgubi med brezkončnim zidovjem in mednarodnimi ljudmi, ki so še tedaj ravnotako malo čutili v sebi domovinskega glasu kakor Prelog sam. In tak značaj ima v resnici tudi ta doba do l. 1840.

O svoji splošni samoizobrazbi nam ne pove dr. Prelog ničesar; navede le, da je obiskoval nekaj časa pridno gledišče, ker se mu je ponudila loža grofa Donella. To dejstvo pa navaja bolj kakor zabavno nego poučevalno sredstvo. Niti pičice ne izvemo, da bi se bil navduševal medicinec še za kako drugo stran javnega življenja; vendar pa vedno govori obširno o svojih medicinskih naukih, katerih se je poprijel z vso vnemo. To nam priča, da se je Prelog na Dunaju izobrazil za svojo stroko, postal je dober zdravnik, pač pa je bil v marsičem neuk; videli bodemo, da se je zanimal šele v domovini za javnost in začel vsestransko opazovati življenje Slovencev. (Dalje.)

Književnost.

Adria-Klänge. Auswahl aus den Gedichten des Simon Gregorčič. Übersetzt von J. Pregelj. Druck der „Narodna Tiskarna“, Görz. 1907. — Razveselili smo se te knjige, ki bo nesla ime „goriškega slavčka“ po njegovi smrti čez meje naše ožje domovine. Dva rojaka Gregorčičeva imata zaslugo za to knjigo: Dr. Anton Mahnič, ki je bil Gregorčiču strog in objektivni kritik, a v srcu ljubeč prijatelj, in mladi akademik J. Pregelj, ki je, kakor sam izjavlja, pod vodstvom krškega škofa odbral in preložil najznačilnejše in najlepše Gregorčičeve poezije, da jih poda v nemškem jeziku ter

tako naredi pristopnejše velikemu mednarodnemu literarnemu svetu, kakor pravi prevajavec v „Posvečenju“:

Wo schöne Weisen noch erschallen,
wo Sinn für Sang und Poesie,
auch dir soll man Tribut bezahlen
im Land der Kunst und Poesie.

Petnajst pesem čitamo v tej zbirki. Prevajavec se je držal natančno besedila, tako da nam takoj, ko čitamo prevod, zazveni v spominu tudi original. Če čitamo:

O teure Witwe, so verlassen . . .

Dr. Matija Prelog.

Življenjepisna in kulturnozgodovinska črtica. — Spisal dr. Karol Verstovšek.

(Dalje.)

Selitev v Ljutomer.

Dne 2. novembra 1842 se pripelje dr. Prelog v Ljutomer; stanovanje je dobil na pošti pri Brankoviču, tri sobe za 60 goldinarjev letne najemnine; hišno opravo za eno sobo je celo brezplačno oskrbel za nekoliko časa trgovec Mihelič. Zdravila mu je poslala lekarna Halterjeva iz Varaždina. Sitnosti ni imel nobenih, preden se je nastanil; duhovščina je celo razglasila po cerkvah, da se je naselil v Ljutomeru izvrsten zdravnik, ki je obenem Slovan. Povsod so mu pomagali, vsaj na videz, tako da si je Prelog mnogo obečal iz svojega ljutomerskega delovanja.

Tem slabeje je sodil pozneje o Ljutomerčanih, ker se je tako varal.¹⁾

Pozno na jesen je bilo v Slov. goricah povsod jako živahno. Dobra, zlata kapljica je razgrevala ljudi; Ljutomerčani so hodili radi po goricah in obhajali trgatve. Ravno tega dne, ko se pripelje dr. Prelog v Ljutomer, povabi kirurg Rošič, oduren, neveden človek, tržane v svoj vinograd na veselico; zgodilo se je to prvič, zato je nastalo tem večje veselje med „burgarji“; vsi so bili prav dobre, židane volje; saj jim je pa tudi ponudil imenitni „dohtar“ najboljše kapljice, tako da je kmalu vse upijanal; bili so ginjeni, ker ga še nikdar niso videli tako prijaznega. Prikupil se je tržanom s to ljubeznjivostjo in precej imel vse za seboj, tako da so ga vsi hvalili kakor najboljšega, darežljivega gospoda.

To priliko je porabil zviti lisjak in začel govoriti genljivo s solznimi očmi in jim tožiti, da ga bode novi pritepenec (dr. Prelog) uničil namenoma, da nihče ne bode več hodil k njemu in mu dajal zasluzka. „Prepričan sem“ — zatrjuje s hripavim

¹⁾ Koncem svojega dnevnika pravi doslovno: „Noch schaudert's mir durch den ganzen Körper jetzt, nach 18 Jahren, wenn ich das Wort Praxis in Luttenberg schreibe; denn der Arzt, welcher nicht auf dem flachen Lande und unter der niedrigsten Klasse der Menschen seine Praxis ausgeübt hat, kann keinen Begriff sich nicht einmal vorstellen von den unzähligen scheußlichsten Chikanen, denen man nur von Seite des Chirurgen ausgesetzt ist! — Und diese soll ein junger Arzt, der alles auf seinen Titel heilt, geduldig ertragen können! Ernst ist das Leben, und noch ernster die ärztliche Praxis!“ Tako piše dr. Prelog pozneje o svojem prihodu in sklepa že iz izkušnje, spominjajoč se neprijetnih let, ki jih je prebil v Ljutomeru.

glasom — „da je konec moje lepe prakse; toda tudi vi bode te na slabem, dragi tržani, kajti nikdar vas ne bodem mogel povabiti na take vesele pojedine.“ Vsi so bili ginjeni, mnogi so se jokali, drugi besneli; močno vino jim je vrelo v glavah. Začeli so prisegati, da uničijo Preloga in podpirajo tudi odslej le starega „padarja.“¹⁾

Tako je svetila Prelogova zvezda, ko se je naselil v Ljutomeru. Njegovo sodbo o teh tržanih pa šele umejemo, če se poučimo natančneje o njegovih zares neprijetnih dogodkih l. 1848.; pod vplivom teh rabuk je dr. Prelog tudi pisal o svojem službenem nastopu. Gotovo je, da se mladi zdravnik ni mnogo zmenil za svojega poltovariša. Posvetil se je edino le vedi in bolnikom. Med temi navaja kot prvo Jero Miklošičevo, sestro našega najslavnejšega slavista, katero je tudi ozdravil docela. Bolehala je že več let; ker ji do tedaj ni mogel pomagati nobeden zdravnik, je tem bolj zaslovelo njegovo ime. Posrečilo se mu je še več težkih slučajev; bolniki so prihajali iz daljnih krajev Štajerske in sosedne Ogrske.

Duhovništvo ga je čislalo in podpiralo. V najlepšem razmerju je živel z dekanom Jaklinom. Prelog ga le občuduje radi njegovih gorečih želj po svobodi in prostosti; toda dočakal ni zaželenega leta; umrl je že l. 1847. Tudi kaplani so se družili s Prelogom; omenja zlasti Emerika Bratuša, katerega imenuje Hrvata in panslavista. Čudno se nam pa zdi, da ne govori v dnevniku niti besedice o kaplanu Davorinu Trstenjaku, s katerim sta pristrčno občevala v tej dobi; pač ga hvali v nekem pismu na Vraza iz l. 1848., da najbolj marljivo dela za „zedinjenje Slovanov“.

O času od l. 1842. naprej izvemo pri Prelogu samem le malo; žal, da je končal s tem letom svoj obširni življenjepis. Gotovo bi bil opisal svoje življenje jako zanimivo v drugi dobi. Nameraval je tudi nadaljevati; to sklepamo iz kratkih podatkov, katere si je zapisoval od leta do leta. Te črtice navedemo in izpopolnimo z drugimi viri.

¹⁾ Dr. Prelog se pikro izrazi o teh ljudeh, rekoč: „Die-selben Bürger, welche von der Tyrannei des Chirurgen noch den Tag zuvor meine Ankunft mit Sehnsucht erwarteten und mir alles zusagten, verschwören sich tags darauf gegen mich. — O grenzenlose Spießbürgerei! Und unter solchen Menschen mußte ich durch 7 Jahre leben und ich lebte noch!“

A zdaj navedimo iz Prelogovih zapiskov nekaj dogodkov po vrsti!

L. 1842. je tožil Prelog kirurga, ker je lečil notranje bolezni; leto pozneje se pelje na Dunaj, da še dovrši kirurški rigoroz, ker je imel vedno sitnosti s kirurgom; ta čas je posebno gorel za ženitev; celo okoli pastorko Rošičeve se je sukaj; s tem je še bolj nagajal kirurgu.

L. 1844. je bil velik ples v Radgoni; tu se seznanil z gospodično Grossinger, katero je snubil; 11. maja se odpelje zopet na Dunaj, da prebije drugi kirurški rigoroz; 22. maja je bila poroka v Klöchu pri Halbenrainu. Okrožni urad ga je imenoval okrajnim zdravnikom; kirurgu se je uradno prepovedalo radi mnogih mrličev v trgu, da ne sme zdraviti notranjih bolezni.

L. 1845. 16. marca se mu je porodila hčerka Gabriela, krstil jo je dekan Jaklin; praksa dobra; stari kirurg je odpotoval; naselil se je drugi „padar“ Visinger.

L. 1846.: 9. septembra je umrl brat Jakob; narodil se je sin Viktor.

L. 1847.: 21. februarja se je narodil Friderik, ki je umrl 29. marca; 23. julija je umrl dekan Jaklin (s tem popravimo letnico v 33. številki „Novic“ iz l. 1867., kjer trdi Rajč v spisu o A. Kremplju, da je dekan Jaklin umrl šele l. 1848.).

L. 1848.: 20. januarja je kupil hišo v Ljutomeru; 13. marca prevrat na Dunaju; 24. marca se je razglasila ustava v Ljutomeru (v Gradcu jo je razglasil grof Wickenburg 16. marca; v Mariboru se je slavila 10. marca, glej „Grazer Zeitung“), dekan Cvetko in beg iz Ptujja; 12. ali 13. avgusta so Prelogu Ljutomerčani zagodli po mačje; 27. avgusta primicija g. Jureša pri Sv. Križu; 28. avgusta izgred v Ljutomeru in njegov popis; 29. avgusta selitev v Veržej; praksa v Veržeju; 30. avgusta nakup konja; 12. decembra bitka pri Veržeju.

L. 1849.: 1. februarja prodaja hiše v Ljutomeru; 23. septembra vožnja v Maribor; 3. oktobra selitev v Maribor; stanovanje v Gosposki ulici pri Novaku; meseca oktobra služba v bolnišnici; legar.

Drugi podatki do l. 1851. so le o zdravniški praksi in zdravilstvu.

L. 1850.: 15. aprila ga je imenovala občina mariborska brezplačnim zdravnikom za uboge; 30. maja cesar Franc Jožef I. v Mariboru na potovanju v Italijo.

Vsi drugi zapiski govore nadalje o vojski v Italiji.

To so vsi važnejši zapisani dogodki iz njegovega življenja; ti so za njegov življenjepis okostje, kateremu hočemo podati pravo obliko. Najbolj nejasna doba njegovega življenja nam je bila od leta

1842. do 1848. v Ljutomeru in pa od tega časa do l. 1861. v Mariboru.¹⁾

Iz dnevnika nikakor ne moremo posneti, da bi bil dr. Prelog tako navdušen Slovan in požrtvovalen Slovenec, kakor ga poznamo iz neumornega delovanja za narod in domovino v poznejši dobi. Na Dunaju ga ni kot visokošolca bodril in navduševal za narodne svetinje nobeden človek. Sam se niti ni prav zavedal svojega poklica za bodoče javno življenje. Vse to nam pojasni doba sama; saj je šele leto 1848. prerodilo narode in jih zdramilo iz mednarodnega spanja; naš Prelog pa je bival na Dunaju med tujci od l. 1835.—1842. Mislimo si pač lahko, da ni bil kaj navdušen Slovan, ko se je preselil v Ljutomer; šele razmere v tem trgu med njegovimi rojaki so mu vzbudile to, kar mu je podala v zibelki slovenska mati. Izvemo, da so ga imenovali duhovniki Slovana, ko so razglašali ljudstvu, da se naseli stalno v Ljutomeru. Ni torej dvoma, da se je šele od te dobe začel Prelog oklepiti slovenstva brez kakega načrta. Če piše Trstenjak v „Zori“ l. 1872., da je bil Prelog že kot dijak goreč Ilirec in tudi pozneje po dovršenem šolanju, se more tem podatkom pritrčiti za njegovo šolanje v Varaždinu do leta 1833. in za delovanje v Ljutomeru od l. 1845.—1848. Neko sporočilo iz l. 1845., katero je pisal Vrazu ljutomerski kaplan Emerik Bratuša — Prelog ga imenuje Hrvata in panslavista — trdi o njem ravno nasprotno: „Prelog nema duše za narodnost, kak tukaj nikdo u mojoj navzočnosti . . . jedini Simonić je pošten muž . . .“ To sodbo moramo preudariti jako oprezno, ker je le nekako osebno mnenje ognjevitiga, navdušenega Bratuša o Prelogu in o njegovih še precej medlih čutih do narodnosti, ki ravno v tej dobi niso tako žareli, ki pa so se razvneli v poznejši dobi vedno bolj. Da pa se je Prelog že tačas vsaj nekoliko zanimal za ilirsko gibanje, nam jasno dokazuje dejstvo, da je prispeval že mnogo prej za Vrazovo zbirko „Ilirske narodne pesmi“, ki so se izdale že l. 1839. To nam spričuje tudi Jurčič, njegov osebni prijatelj, ki piše, da izrecno navaja Vraz Prelogovo ime v pesmih: „Marko in Turki“, „Iz okolice Radgonske“ in „Marko devojko prosi“. Dognano je, da je Trstenjak sklepal radi teh Prelogovih zbirk in pa iz osebnega znanja od l. 1845. naprej na njegovo odločno ilirsko mišljenje. Nikakor pa ne moremo podpreti Macunove trditve, da je Prelog prinesel (iz Varaždina) v Gradec v znani krog narodnjakov l. 1834. narodno navdušenost. Prelog sam ne omenja ničesar o kaki

¹⁾ Za prvo dobo nam je podal podatkov g. dr. Ilešič, za drugo dobo so nam podali zlasti dvorni svetnik Šuman, šolski svetnik Majciger in dr. Turner mnogo pojasnil. Vse druge natančnejše točke smo nabrali iz raznih listov in listin in jih izkušali natančno določiti in pravilno uvrstiti v njegovo življenje.

zvezi domačinov, pač pa imenoma navaja nekatere svoje tovariše, ki so se šli z njim vred šolat iz Varaždina v Gradec.

Ko je prišel Prelog v Ljutomer, je bil Vrazu že star znanec, toliko je gotovo, kajti temu pritrjuje Bratuševo pismo na Vraza; za neznanca se Vraz ne bi zanimal in ne bi dopisoval o njem z Bratušem. Da se je Prelog s prihodom v Ljutomer iznova začel ognjevitno oklepati Vrazovega naziranja, nam pričajo najbolj viri iz l. 1848., ki trdijo, da je bil dr. Prelog „vatre Slovan“, kateremu se je pa še poznala megljenost v političnem naziranju, omejenost v „načitnosti“ po slovanskih časopisih, neznanje slovenskega (ilirskega) jezika in pravopisa. Njegovo navdušenje spoznamo iz pisma, ki ga je pisal Vrazu dne 23. maja leta 1848.: „Nudrit će i za nas sat i to na skorum, i zato paščim se i ja Vam od velkoga veselja, koje moje slovansko srce občuti, vu ovoj maloj knjigi kulku bude muguče našeh dobreh slavjanov tersenje — šelje i. t. d. razglašiti.“

Že tedaj je sam uvidel, kdo je Slovanom največji nasprotnik, in vzkliknil Vrazu: „Branimo se proti našim nemečkim dušmaninom, kulko nam je muguče — ali vendar težko nam bude, kajti mnogo je njih, a malo nas — velko zavupanost imamo vu naše brate iz horvacke — slavonske — česke — kranjske, koruške i. t. d. zemle — kajti ako se zjediniimo, jošče tu pot tulko zemioj (?), kaj njih vezda je se ne bojimo.“

Kako si je Prelog mislil to edinost, se ne spozna iz tega mesta: Njegovi zemljaki da bi bili na isti način zedinjeni s Kranjci in Korošci, kakor s Hrvati in Čehi! Ta njegov načrt se priklada akademskim razpravam panslavistov, ki so nastopili po tej dobi.

Prelog tudi jako obžaluje, da manjka med Slovenci slovanske zavesti, kar je toliko kakor nepripravljenost ljudstva za l. 1848.: „Zakaj ove dogodovčine, koje ovo leto na svetlo došle jeso, baram jošče pet godin počekale neso?! Kaj bi mi z našimi brati v vugarskoj zemli i takajše sami med sobom boli spoznali bili se!! Drugač bi mi onda našo narodnost branili i druge velke dogodovčine kako vezda od nas čuti bilo bi . . .“

Dr. Prelog nehote priznava, da je zamudil mnogo tudi sam. Vpraša se, je li on sam pred l. 1848. dobil „dušo za narodnost“ ali pa ga je predramilo šele to leto. Prepričani smo, da s takim očitanjem obračuna Prelog tudi s samim seboj; že poprej smo navedli vzroke, ki so važni za njegov preporod; tako se je pa godilo pred to dobo vsem Slovanom, ne samo našemu Prelogu. Razmere opravičujejo to nezavednost. „Ker pa so toliko zamudili“ — piše dalje — „joščče, kako ja mislim čekati — za čas mogli budemo. Da naši Slavjani murskoga pola od nemeč-

kega zaveza (Bund) nikaj čute neče i tukaj še zatu v Optuju (Pettau) poslati vu Frankfurt namestnika (Vertreter, Deputirten) hoteli nisu, čuli vré za segurno jeste — ali dragi prijatelj! mnoge je mene reči koštalo, doklam vse zbiravce (Wahlmänner) na mojo stran dobil jesem — kajti naši varaški slivari, kakor vam dobro znano je, sami neznajo, kaj jeso! i zato naše dobre Slavjane na veke mešaju i za Nemečki zares nagovarjaju — nego vezda vendar tulko van za dobre stati muram, da vsi Slavjani vu mojoj okolici, zmirum zkupa, druga ne želijo, kako — da Slavjani se zjedinijo — i na visoko zdignejo — Vsako nedeljo pri meni je velko zpravišče, is naj preštimanešeh slavjanov — iz okolice; vnogo su napravljena za buduća zpravišče (Reichstag), koja nam biti mora; vse velijo, da drugoga poslati neču, kak mene, kar vendar težko bude — Na polu dravskom gospod podžupnik Terstenjak tukaj še svojo dužnost ne zamudjava, nego zagovarja kulko more za zjedinenje Slavjanov — i zato, kako vam rekel jesem, slavjani iz Štajarske tukaj še z telom i dušom Slavjani jeso, bit na dalje hočo, i proti nepriatelom narodnosti naše ze vsoj močjoj braniti se hoču do zmerti.“

V tem pismu govori zopet o zedinjenju Slovanov. V njem se kaže smoter tem temnejši, ker ni nikake točke o dejanskem načrtu, ki ga pripravlja brž na to Vrazu kot obseg slovenskih prošenj na bodočem državnem zboru. Načrt zahteva, da bi se moralo prositi, da se „slavjanski jezik“ mora učiti v šoli kot prvi, da se uvede v pisarne, da se uredi „slavjanske škole od A B C do doktorata — ali v Celjo ali vu Lublani“ — da bi se ustanovila slovanska Biškopija s slovanskim škofom (Slomškom). V peti točki pravi: „Hoču tojaj (?) nekoji, da za nas i za slavjane koruške, kranjske, slavjanski Gubernium vu Lublani napraviti se mora. Kako ja mislim. 5^{toga} punkta prositi je težko, i jošče teže bude njo dobiti, nego tulko prositi i dobiti bi se moglu da slavjani Slavjanca vu Guberniumu za Gubernialskega tolmačnika imaju (Gubernialrat).“

Iz tega velevažnegn in zanimivega pisma in načrta ne spoznamo samo še nekoliko nejasnega stališča Prelogovega in njegovega nestalnega načrta, katerega si pa Prelog še tedaj ni mogel prav osnovati, ker ni imel še dovolj šole v političnem delovanju; pač pa jasno pričata ti točki, da se je uril v političnem boju in mnogo premišljal o rešitvi raznih vprašanj. Marsikaj se nam pojasni pozneje; dr. Prelog je imel že l. 1848. precej zaslombe med okoliškim ljudstvom; njegova največja zasluga pa je, da so l. 1848. pri volitvah poslanca v Frankfurt odklonili volitev in niso poslali zastopnika v nemeški „Bund“. Zanimiv je tudi glede na te volitve spis v

št. 10. (5. marca 1849) „Pravega Slovenca“, ki javlja, da so na Štajerskem pri opetovanih volitvah brez ovir volili za Frankobrod, samo v Ptuju še ne. „Dunajske Novice“, ki poročajo o tej zadevi 25. februarja 1849 pišejo; „Ako bi Slovencev že ne nosili tako

GRAD BRANEK L. 1681.

goreče v svojem sercu (?), gotovo, ta iskrena domoljubnost, s katero vladarstvo povsod podpirajo, bi nas mogla primorati, ta narod ljubiti in čislati.“ Volitve so se vršile 3. maja; v svojem dnevniku Prelog ne navaja tega svojega delovanja, o katerem nas pouči natanko zadnje pismo. Iz približno istega časa imamo le opombo: „Dekan Cvetko in beg iz Ptuja“, tako da smo mislili začetkoma, da namigava ta opomba na te volitve v Ptuju, pri katerih bi mu bil pomagal Jaklinov naslednik dekan Cvetko. Lahko bi kaj takega sklepali iz teh nejasnih podatkov. Toda zagonetko teh lakoničnih besed nam je rešil g. stolni prošt Herg. Cvetko, ki je bil nadvse nadarjen mož, je bil suplent na bogoslovski stolici graškega vseučilišča, nad 20 let župnik v Lembahu in je prišel v Ptuj za dekana. L. 1848. je zabranil

GRAD BRANEK L. 1825.

protestantu, poštarju ptujskemu, cerkveni pogreb; truplo je ležalo 30 dni, ne da bi ga pokopali; tožba je medtem trajala z raznimi oblastvi. Meščani so bili razjarjeni na dekana in ga hoteli odpraviti iz

Ptjuja. Ker so mu še pretili tako, da je bil Cvetko v smrtni nevarnosti, je tiho izginil iz mesta, kar se mu je neki namignilo celo od cerkvene oblasti; dobil je ravno tedaj izpraznjeno dekanijo v Ljutomeru. Najbrž ta kratka Prelogova opazka meri na ta dogodek; vsekako je morala povzročiti mnogo hrupa in pozornosti, da je hotel Prelog pisati obširneje o njej.

Pismo, o katerem še vedno govorimo, pa nam tudi priča, da se začenja šele tega leta Prelogovo politično delovanje. Značilno je za njegovo delo, da si je odnekaj stavil za prvo načelo, da poučuje ljudstvo za narodnostni boj. Tudi iz tega pisma izvemo, da je že tedaj izobraževal kmete ob nedeljah in praznikih v političnih pravica in jim vcepaval narodno čutenje. Politični načrt iz te dobe, ki je še nejasen, je izpopolnjeval in poizkušal vse svoje življenje ga uresničiti dejanski.

Učil se je pri drugih Slovanih; v pismu piše nadalje: „Čehu vu novicah štejem jako za svojo narodnost branijo se — močneši so — več potre-

GRAD BRANEK SEDAJ

bujo i prositi mori. — Palacky je vraži dečko, koji se vseh nemcof ne bojo! zato neka živi!“ Palacky je ugajal tudi Prelogu s svojim nastopanjem. Najbrž se pa ta opomba naslanja na pismo, katero je veliki Čeh pisal 11. aprila 1848, odklonivši povabilo 50 članov iz Frankobroda k udeležbi tamošnjih posvetovanj. Prelog v teh stvkih le občuduje Čeh; ne moremo pa pritrditi, da bi bilo to znak skromnosti, plahosti in zavedajoče se nezmožnosti, kakor misli tovariš dr. Ilesič v listku, ki mi ga je poslal s podatki; zato odpade tudi druga Ilesičeva trditve, da se to slabo sklada z „zjedinenjem Slavjanov“ in z nasvetom, ki ga daje brž nato Hrvatom, naj Madžarom takoj od početka pokažejo, „da od vesela slavjani, kojih vu Austrijskom cesarstvu 20 milionov je, od madjarov (5 milijonov) zapovedi prijmali ne budu.“

Dr. Prelog je delal 1848. l. že dejansko v politiki; pozna se pa, da je bil precej osamel v Ljuto-

meru; v pismu želi navodil iz Zagreba, ker pravi: „Pišite mi, dragi prijatelj! z prvum poštum, kako želite, da se Slavjani vu Štajerskom deržimo.“ Za dogodke na Hrvatskem se je vedno bolj zanimal ter hotel naročiti od junija počenši poleg „lublanskih novic“ še „horvacke političke novine“; na ta način je upal tudi bolje naučiti se hrvatski, „kajti ov prvi moj slavjanski list pun bude krivnjih — ortografičkih i. t. d.“

Iz tega se vidi, da je v Prelogu slovanska duša izpregovorila v težnji po hrvatskem jeziku. — „Novice“ očitno niso imele dovolj sile —, ozirajoč se v Zagreb je pozdravljal „vse verne Slavjane vu Zagrebu.“

Zdelo se nam je prepotrebno, da označimo na tem mestu nekoliko Prelogovo zvezo z Ilirci, osobito z Vrazom okoli l. 1848. Saj so se vendar oklepali vsi rodoljubi Vraza. Kakor se sučejo zvezdni svetovi okoli solnca, tako so spremljali ti možje velikega Slovenca-Hrvata in se poprijemali njegovega ilirizma, ker je imel zares za bodočnost Jugoslovanov nekaj tajnega. Razvoj se je pričel na Hrvaškem, raditega je umevno, da so se na teh tleh poučevali rodoljubi s Kranjskega in Štajerskega. Izmed štajerskih učencev njegovih je bil na častnem mestu dr. Prelog, kar je moralo biti l. 1848. splošno znano.

Le na ta način postane tudi jasno, da so vsled njegovega javnega nastopa črtili Ljutomerčani že tedaj svojega zdravnika, proti kateremu jih je hujskal iz kruhoborstva takoj od prvega leta kirurg Rošič. Drugega povoda tudi ne moremo najti, da so mu tržani zopet po mačje zagodli l. 1848. 12. ali 13. avgusta; o tem napadu na njega ne vemo ničesar natančnega. Starejša hči, sedaj vdova Zemljičeva v Radgoni, nam je vedela le toliko povedati, da je Prelog pri tej priliki zgrabil čašo rujnega ljutomerčana in polil pijane razgrajače, češ, da jih je razburilo le vino.

Bolj znani so dogodki 28. avgusta. Še enkrat moramo obžalovati, da nam Prelogovo pero ne opisuje obširno teh izgrediv. Dr. llešič pripoveduje o tem činu tržanov v svojem delu „Das nationale Leben der Windisch-Bücheln im Jahre 1848/49“. Tu navedemo doslovno llešičevo izvajanje v prestavi in izpopolnjujemo s podatki, katere smo še dobili: „28. avgusta 1848 se je sešlo na neki primiciji nekoliko dijakov pri Sv. Križu blizu Ljutomera in sklenilo v Cezanjecih, da pojdejo v Ljutomer pozdravit narodnega vodjo dr. Preloga. Mirno se podajo na trg, pred njimi nese eden slovansko zastavo in jih pelje pred Prelogovo stanovanje (op. v lastni hiši). Trije se podajo na to v prvo nadstropje, da bi ga pozdravili v imenu vseh. Dr. Prelog, ki je bil ravno pri večerji, odpre okno in reče s čašo vina v roki: „Na zdravje vseh vernih Slovencev!“ na to so za-

upili dijaki trikrat „Živio“. In glej, iz vseh hiš, ki so bile prej videti popolnoma prazne, pridere razgrajajoča, divja drhal nemškutarških tržanov, najetih hlapcev, pomočnikov in drugih postopačev (celo pse so ščuvali) in kriči: „Živio — osli vun! vun! ubiti te pse!“ Dobro oboroženi so jih obkolili in začeli pretepati in obmetavati s kamni; zastavo (Hundefahne) so raztrgali in vrgli v blato; časopise, katere so našli pri dijakih, so razčesali; praporščak je obležal pol mrtev. Dr. Prelog uide le z veliko težavo; da si reši življenje, skoči s prvega nadstropja na dvorišče in jo pobriše na tihem iz lastne hiše. Drhal vdere zares v hišo, preišče vse in gotovo bi ga bila razmrcvarila, če bi ga bila našla.“ (Dopis Mihalovskega iz Ljutomerske okolice v „Sloveniji“ 5. septembra.)

Dr. llešič navaja v svoji brošuri še nekaj dopisov iz „Slovenije“, „Slav. Allg. Zeitung“ in „Slav. Zentralblätter“, ki se bavijo s tem dogodkom; v njih ne navajajo dopisniki več Preloga; tiče se le zastave, katero so raztrgali tržani. Kakor se trdi, so se kesali Ljutomerčani kmalu tega čina in prosili celo na nekem zborovanju 1. septembra, katero je sklical Nedved, oskrbnik graščine Braneške, dijake odpuščanja, izgovarjaje se, da so bili zopet popolnoma vinjeni. Okoličani so vsled tega napada vdrli 17. septembra v trg in obesili slovensko zastavo na stolpu; tega dne so se pa pogumni tržani kar poskrili po svojih hišah.

Ti dopisi torej ne povedo ničesar več o Prelogu; on je pobegnil tisto noč iz Ljutomera in se ni povrnil več.¹⁾ Tako se je moral umakniti zdravnik, ki je bil že šest let nastavljen v trgu in imel lastno hišo; zbežal je še isto noč brez klobuka v Veržej, kjer je tudi ostal.

Ti dogodki nam najbolj pričajo, koliko bridkih ur in skrbi mu je povzročilo njegovo narodno delovanje. Dr. Prelog je bil med tržani na glasu kot Slovan, in sicer kot mož, ki je odpiral mirno in polagoma oči okoličanom in jim vcepljal ljubezen do domovine in narodnosti. Izgrede so bili vprizorili le radi Preloga, radi slovenskega petja, zastave in mržnje do slovenščine. Razgrajali so pa neki tako, da jih ni bilo mogoče pomiriti; brez uspeha je poslal dekan Cvetko svojega ključarja, tržana Vončino, mirit drhal.

¹⁾ Andrej Slaček, 84 let star častitljiv mož iz Ljutomera, ki se še spominja 1848. leta, nam je navedel tržane, ki so vprizorili to razgrajanje, in prišli nad hišo kakor roparji in banditje! Vodili so vinjene hlapce Steyer, Mihelič, Rošič in Prager; izmed teh je bil Steyer prišel iz Cmureka, Prager iz Radgone, Rošič nam je znan kot kirurg, samo ni nam jasno, kako je l. 1848. zopet prišel v Ljutomer, ko se je vendar umaknil Prelogu že l. 1843., in pa Mihelič, trgovec, ki je l. 1842. Prelogu ob njegovem prihodu celo brezplačno posodil hišno opravo.

Gotovo je bila nevarnost za dr. Preloga velika; šlo je v prvi vrsti za njegovo osebo; sklepamo pač lahko tako, ker se ni povrnil več v Ljutomer, dasi je imel svojo hišo v trgu. Vendar pa Prelog ni bil strahopetnež, da bi se zbal vsakega napada. Tu mu je šlo pač za življenje; če bi bila povzročila le zastava največ nemira, bi se bil zdravnik povrnil v trg, ko so se pomirili duhovi, toda tega ni storil, ker je bil dobro poučen in prepričan, da je tržanom trn v peti radi svojega javnega nastopanja.¹⁾

Dr. Prelog zdravnik v Veržeju.

Dr. Prelog se torej naseli 29. avgusta v Veržeju, kjer si celo kupi konja, da laže obiskuje oddaljene bolnike. Iz te dobe nam je znano, da je stanoval v hiši, v kateri je sedaj šola; to so nam sporočili štirje stari Veržejci. V dnevniku omenja tudi neko bitko z Madjari 12. decembra l. 1848. ob meji štajersko-ogrski. Ker trdi „Grazer Zeitung“ 19. decembra istega leta, da ni govora o kakih bitkah ob meji, smo popraševali stare Veržejce, da bi se prepričali o pravilnosti Prelogovih zapiskov. Ti možje pa so naravnost navedli 12. in 13. december, ko so hoteli Madjari prekoračiti Muro. Veržejci, oziroma starčki, otroci in žene so baje zbežali v gorice in bližnje vasi; možje pa so prostovoljno vstopili med vojake.

Izpregovorimo nekaj o teh tržanih. Njihova zemlja je jako plodovita; zanimiv je prilastek „Sicilijanski otok“, katerega rabi neki kmet l. K(ralj) od Sv. Križa pri Ljutomeru v št. 29. „Slov. Gospod.“ l. 1867. za ozemlje krajev: Bunčane, Verzej, Banovci, Gornje in Spodnje Krapje. Ker to ime za te kraje ni nikakor znano, moramo soditi, da je posestnik Kralj sam primerjal to ozemlje radi rodovitnosti Si-

¹⁾ V svojih spomilih pravi: „Erfreuliches darf also wenig darin (v zdravniški praksi) gesucht werden, denn in solchen Verhältnissen, wie ich lebte und lebe, kann wahrhaftig wenig Angenehmes vorkommen. Denn was kann ein praktischer Arzt unter ungebildeten Menschen, deren Urtheile über seine ärztliche Praxis, Kenntnisse etc., ich sage nicht allein sehr einseitig, sondern oft und meistens im höchsten Grade böseartig sind, Gutes erleben?! — — der Arzt als Mann des Volkes, welches über ihn das Urtheil zu fällen sich das Recht anmaßet, ist schon unter den Gebildeten ein armseliges Wesen — was kann er dann noch von dem rohen Volke erwarten!? — — Ich will darüber schweigen, denn was ich seit kurzer Zeit erlebte, erbittert zu sehr mein Gemüt, um darüber schreiben zu können; — Was ein armer Familienvater Gutes oder Schlechtes erleben kann, weiß jedermann. Da ich aber aus einer niederen Klasse der Menschen, und ohne Mittel zu einem so bedeutenden Stande aus eigener Kraft mich emporgehoben habe, so will ich diesem Tagebuche auch noch eine kleine Skizze von meiner Herkunft und beschwerlichen Studiengänge vorausschicken, um so das ganze traurige Bild meines bisherigen Lebens vor Augen zu haben und mich damit in die Zukunft auf besseres trösten. 1848. Dr. Prelog.“

ciliji; za otok najdemo pojasnila, ker vedo še sedaj ljudje, da je tekla nekdaž Mura celo pod Sv. Križem.

Veržejci so ponosni ljudje, ker se zavedajo svojih slavnih pradedov; opozarjamo le na njihove slavne boje s Kruci in Mažari. Branili so se vedno sami in si ohranili do današnjega dne svojo strelsko gardo. Tudi l. 1848. so posegli v boj, delali nasipe ob Muri in streljali čez reko. Z velikim zadoščenjem in nekako zadovoljnostjo so pripovedovali starčki, kako hitro so pregnali sovražnike z generalom Nugentom, ki je vodil cesarske vojake.

Kakor smo na potovanju opazili, jih sedaj okoličani in bližnji vaščani ne čislajo tako, kakor so zaslужili to predniki. Pripovedovalo se je, da jih tira ta ponos in samozavest že preveč v smešnost; govore o njih nekako tako, kakor mi o Lemberžanih. Slišali smo le nekaj rezkih v veseli družbi, n. pr. „Cvenčani šaljivih ne pobirajo kakor Veržejci“; neki preprosti posestnik iz Mute, ki je nagajal Veržejcu, reče: „Najnovejše, dragi, je pa to, da začenjajo Veržejci mazati strehe z ilovico odznotraj“, kar pač toliko pomeni kakor označba Lemberžanov s prislovico, da so vlekli po vrvi vola na stolp, da popase travo, ki je rasla na vrhu. Takih narodnih zbadljivih rekov, ki so včasih strupeni in dovtipni, hrani ljudstvo v tem kraju še mnogo. Zanimiva bi bila tudi taka zbirka!

Reči moramo, da smo ravno v tem kraju našli tudi jako marljivih in nenavadno razumnih kmetov. Žal, da so se nekateri že tako privadili žganju, da propadajo telesno in duševno.

Selitev v Maribor.

Pri Veržejcih je bil Prelog zdravnik eno leto. L. 1849. 3. oktobra se preseli v Maribor in si najme stanovanje v Gosposki ulici pri Novaku. Tu se začne najtemnejša doba njegovega življenja; do l. 1860. izvemo le nekoliko o njegovi praksi od hčerke same; izpočetka je imel malo posla, bivanje v Mariboru mu je postajalo že skoro mučno. Nasprotovali so mu mnogo kot Slovanu. Le po večletnem vestnem delu in vsled njegove urnosti — znan je bil kot najboljši zdravnik — so ga jeli upoštevati meščani, tako da so se zvišali njegovi dohodki izdatno. Imamo še več prič, ki ga poznajo le kot jako izurjenega zdravnika. Trstenjak piše v „Zori“ l. 1872., da je njega samega rešil dvakrat iz hude bolezni; dvorni svetnik Šuman nam piše, da mu je pri nekem sestanku napival stolni prošt dr. Vogrin in se mu zahvaljeval v ginljivem govoru, da ga je rešil iz težke bolezni. Slovel je pa tudi na deželi, kakor se je nam zatrjevalo od več strani, da se še dobro spominjajo svojega spretnega zdravnika.

V tem času ga ne najdemo v javnosti; saj pa tudi ni bilo v Mariboru še mož, ki bi se bili združevali za javno delovanje. Bila pa je tačas tudi najhujša doba absolutizma, ki je zatrl vsako preprosto gibanje v javnem življenju.

Najbolj poznamo Preloga iz te dobe po Davorinu Trstenjaku, „ki je živel ž njim zopet deset let v ožji dotiki.“ Značilne so besede Trstenjakove o družabnem življenju mariborskem; v spisu pravi: „Prišli so časi Bachove reakcije, politično gibanje je bilo zadušeno, in živeli smo v ljubem miru in strahu božjem prav mirno pod absolutizmom. Malo narodnjakov, kar nas je takrat v Mariboru živelo, se je zbiralo v privatnih krogih, podučevalo z berilom v domačem jeziku in pripravljalo za prihodnjo narodno delo in to je prišlo v mladostni 1. 1861., ko se je v Avstriji zopet ustavno življenje začelo.“ V desetih letih do 1. 1860. se je v Mariboru povečalo društvo slovenskih rodoljubov, kakor priča Trstenjak, na 12 glav, ki so potem pod zaščito neumrljivega škofa Slomska ustanovili 1. 1861. „Slovensko čitalnico“, ki je izmed najstarejših čitalnic na Slovenskem. Prelog ji je bil ustanovitelj in izpočetka sem tudi vedno odbornik in je umrl kot večletni predsednik društva.¹⁾

Po sporočilih lahko trdimo, da se je razvijala mariborska čitalnica najbolj pod vodstvom Prelogovim. Ob ustanovitvi ni bil Prelog v ospredju; čakal je klica rodoljubov; bil je pač odbornik in delal skromno za procvit mladega društva. Kakor povsod, nastopa tudi tukaj že prvo leto s poučnimi predavanji. Pri besedi 15. decembra 1. 1861. podaja: „Uvod k makrobiotiki“, kar je nadaljeval 22. decembra i. l., 5. januarja, 9. februarja in 23. marca 1862. Tega leta je sprejemal pri veliki slovesni obletnici slovenske goste, ki so prišli od vseh strani v velikem številu, med drugimi dr. Bleiweiß in dr. Toman.

Važno mesto zavzema v zgodovini mariborske čitalnice velika svečanost v proslavo sv. Cirila in Metoda 5. avgusta 1. 1863., pri kateri je govoril slavnostni govor sedanji šolski svetnik I. Majciger. Slavnost, katero so pripravljali rodoljubi korar M. Glazer, dr. Dominkuš, dr. Sernec, dr. Paulič, prof. Šuman, dr. Prelog i. dr. zlasti nekateri Čehi, je bila naravnost velikanska. Udeležilo se je je nad 5000 ljudi. V spomin na to slavnost si je omislil dr. Prelog jako okusne vrčke z napisom „Mar i bor“, katerih je prodal 200.

¹⁾ Razmere ob ustanovitvi čitalnice niso bile nič boljše kakor v dobi pred 1. 1861., o kateri nam poroča Trstenjak. V „Drobtinicah“ XX., str. 185., namreč piše Fr. Kosar o tem času: „In prav takrat, ko se mnogi, od strahu omamljeni (za Šmerlingjanizma) že skoraj v čitalnico niso upali, so jih oni (g. stolni prošt M. Pikel) ... obiskali, da so s svojim vzgledom očitno pokazali, da pravica ostane pravica i. t. d.“

Prelog kot odbornik je bil delavna moč; dasi je bil z delom preobložen, se je moral vdati leto za letom želji čitalniških udov in sprejeti predsedništvo od 1. 1866. do svoje smrti 1. 1872., izpustivši le nekaj mesecev. Prelog je delal kot predsednik marljiveje ko vsak odbornik. Za njegovega odborništva in predsedništva je bilo najbolj razvito čitalnično življenje. To trditev spričata dva tiskana sporeda besed in veselic pozimi 1864/65 in 1866/67.

Vsak torek in soboto so bile pevske vaje, ob petkih čitanje slovanskega berila in ob četrkih streljanje s pušico na tarčo. Dvorni svetnik Šuman se kaj rad spominja teh veselih večerov. Če so obdarili prvega strelca, je dr. Prelog kot „hetman“ vprizoril slovesen sprevod v čitalniški dvorani in k zadnjemu zapel priljubljeno svojo pesem: „Majolka bod' pozdravljena, ki z vincem si pripravljena . . .“, nato so vsi ponavljali v koru: „Majol-, majol-, majolčica . . .“

Velikega pomena je postala mariborska čitalnica, ko je začela negovati glediške igre. Igre so še sedaj moč, ki najbolj vleče obmejne, ne preveč zavedne Slovence. Kadar se pri nas vprizorijo v „Narodnem domu“ igre, imamo med tem lepim, sicer precej praznim zidovjem, toliko množino ljudstva iz bližnje in daljne okolice mariborske, da se je že moralo radi varnosti omejiti število obiskovalcev.

Pomen glediščnega igranja je najbolj spoznal dr. Prelog. Že v Ljutomeru se je bavil ž njim in pozneje vztrajal na tem polju do smrti. Trstenjak pravi, da so večkrat igrali tudi že v Ljutomeru, seveda nemški. Prelog je bil režiser, Trstenjak dramaturg, dr. Gottweiß pa intendant. Prelogovo izdatno delo se začena šele v mariborski čitalnici; za oder je privadil mariborske Slovence šele Prelog. Vsak slovstveni zgodovinar ga mora postaviti kot pospeševalca iger na Štajerskem na prvo mesto; v tem oziru pa ga tudi upošteva do sedaj vsaka slovstvena zgodovina.

Prelog je bil na odru vsestranski izobražen in vedno gospodar, ki je kritikoval igro in igranje, učil igralce, pa tudi vedno sam igral najboljše. Lastnosti igralčeve so mu bile neki že prirojene. Naravnost občudovali so ga pa kot komika. Trstenjak pravi o njem, da je imel že kot dijak največ humorja in da je presegal vse druge tovariše v komiki, v kateri se je tako izpopolnil, da je bil na odru mariborskem komik „for ever“. Bil je nadvse dovtipen in gotovo je presegal v tem še svojega očeta, od katerega je podedoval te lastnosti. Njegovo naravo označuje dovolj konec pisma, katero je pisal o resnih zadevah dr. Jožetu Vošnjaku, ki se glasi: „Z Bogom ostani, blagoslovlja te s svojo kapucinsko brado tvoj brat dr. Prelog.“

Zadel je zlasti vse šaljive prizore; ker je bilo malo slovenskih iger, se je lotil sam prestave in uredil igri „Črni Peter“ in „Zakonska sol“. Igrista bogve kaj prida po vsebini, a igrali sta se tako, da celo „Daničin“ dopisnik, ki strogo graja vsebino, priznava, da se mora dati igralcem najboljše izpričevalo za izvajanje. Podpirala sta ga najbolj profesor Šuman in njegova gospa. Dvorni svetnik Šuman pa še sedaj trdi, da je Prelog prekosil vse in se kretal na odru kakor pravi umetnik.

V tej dobi se je mnogo zanimal za šole in napredek slovenske mladine. Posnemal je pač svojega

GLAVNI ŠATOR PRI SLAVNOSTI TRISTOLETнице
SV. CIRILA IN METODA 3. AVG. 1863

rojaka St. Vraza in pošiljal na vse strani v šole knjige vsakovrstne vsebine, da se delijo med otroke. Tako je razdelil v Jarenini ob priliki čitalniškega izleta 40 Razlagovih pesmaric; isto vemo o njem pri magdalenski šoli. Na prošnjo učiteljevo je tudi podaril učencem te šole mnogo knjig za deco; „Marburger Zeitung“ je takoj zatrobila v svet, da so vse te knjige pobrali šolski ogledi in jih povrnili Prelogu, češ, da so ruske. List pa je moral v prihodnji številki poravnati to zlobnost s popravkom.

L. 1867. 15. septembra je govoril dr. Prelog kot slavnostni govornik na veliki svečanosti v spomin

Kremplju; s svojim razmotrivanjem poučuje ljudstvo, da skrbi v prvi vrsti za dušni razvoj otrok in svojo srečo; priporoča poslušavcem čitanje domačih listov in jih navdušuje za bralna društva, ki bi se morala snovati v vsaki vasi.

Dr. Prelog kot urednik.

Njegovo največje delo, ki je za Spodnji Štajer zares velikanskega pomena, je iz l. 1867. Mož — zdravnik — začne na Štajerskem bistriti glavo svojim rojakom z istim orožjem, s katerim je prebudil iz spanja Kranjce dr. Bleiweiß — zdravnik. Nekega dne založi kavcijo 1000 goldinarjev in začne izdajati list „Slov. Gospodar“, ki zavzema zares prvo mesto v probujo spodnještajerskega ljudstva. Nihče ni slutil v Mariboru o njegovih načrtih; 16. januarja prinese sam prvo številko v čitalnico in jo s ponosom kaže svojim znancem, poudarjajoč, da imajo Mariborčani sedaj tudi svoj list. Reči moramo, da je osnoval dr. Prelog komaj še v pravem času svoj list; skoro bi že bilo prepozno. „Novice“ niso bile tako razširjene na Štajerskem; čitali so jih radi bolj omikani možje, a med ljudstvo so prodirale le počasno. Dr. Prelog je že dobro poznal slovensko štajersko ljudstvo; začel je mirno poučevati v gospodarskih in kmetijskih zadevah, vpletal pa je tuptam narodne pravice in narodne dolžnosti. Za narodnostno navdušenje si je moral šele odgojiti bralcev. Strogo se je držal svojega gesla: „Poduk v gospodarstvu bogati deželo“. Tako je delal pred njim tudi dr. Bleiweiß; saj so njegove „Novice“ vznikle iz zapiskov Kmetijske družbe.

Delo je bilo za dr. Preloga naporno. Pomisliti moramo, da se je sam šele uril v pisavi, saj ni nikdar obiskoval slovenskih šol. Začetkoma je šlo trdo; poleg svojega že precej obširnega zdravniškega poslovanja in obilega posla v društvih, je oskrboval v upravništvu in uredništvu vse sam. Tiskalo se je po 500 listov. Dr. Prelog kot urednik nam je prav vzoren mož na svojem mestu, ki ima zares v mislih zlate namene, katere hoče uresničiti z gorečo ljubeznijo do svojega naroda. Le glejmo, kaj piše v uvodnem članku „Vabilo“ 17. decembra 1868: „Z rodoljubnim srcem se vsede urednik slovenskega lista k delu in poišče iz vseh najboljših gospodarskih listov vse, kar bi vtegnilo našim slovenskim kmetom in sploh gospodarjem v korist služiti, uči kakor prav kaki školnik iz pohlevne časnikarske stolice o poljedelstvu, živinoreji, sadjereji in kako se travniki pojijo . . . pišejo mu tudi najiminitnejši slovanski gospodarji in povedo, kaj so sami skusili i. t. d.“

Umazane konkurence v časnikarstvu dr. Prelog ni poznal; dasi je bil njegov list šele leto star in

se še ni nič kaj utrdil, se je ustanovil v Mariboru že l. 1868. nov list, „Slovenski Narod“. Svojo veljavo je imel ta list v tedanji dobi od tega, ker je združeval pod svojim krilom vse duhovniške in posvetne stanove, ki so čutili narodno, dokler ni list zašel na drugo pot. Urejevala sta list tedaj najboljša urednika, zlasti Tomšič, po njem pa Jurčič. Dr. Prelog se ni bal za svoje podjetje, niti ni najmanj nasprotoval novemu listu, temuč ga je podpiral. Že meseca marca l. 1868. tolaži občinstvo v svojem listu, da bode kmalu začel izhajati „Slovenski Narod“, katerega je že v prejšnji številki naznanil s pozivom: „Naj bi našlo toliko potrebno početje obile, duševne in materijalne podpore med slovenskim narodom.“

Nekoliko pozneje, 18. junija, pravi v spisu „Vabilo na naročbo“, „da veliko politiko in razvijanje političnih vprašanj prepustivši ‚Slovenskemu Narodu‘. . . bo vendar ‚Slovenski Gospodar‘ imel vse odlične politične vesti i. t. d.“ Tako sta delala drug poleg drugega najprvo Prelog - Tomšič, potem pa Prelog - Jurčič.

Tajnost uredništva je bila Prelogu sveta nad vse; pri zagovarjanju v Celju pravi javno kot obtoženec na sodnikovo vprašanje, ali pozna pisca inkrimiranega članka, da pozna pisateljevo pisavo, a ga ne izda, češ, da se rajši sam podvrže vsem posledicam, preden bi teptal moralo. Najbolj se čudimo njegovemu vztrajnemu, pogumnemu nastopu nasproti oblastvom in nasprotnikom. Dr. Prelog je prvi slovenski urednik, ki je sedel na obtožni klopi; 28. marca 1868 se je vršila pravda proti njemu radi podpihovanja, da celo upora in hujskanja ljudstva s člankom „Slovenci“ v št. 2. istega leta. Članek je pisal gotovo Božidar Raič; pozna se v njem docela njegova nrav in živahnost; potrjuje nam to še podpis: „V Halozah mesca januarja 1868.“

V uvodu pravi pisatelj, „da bi imeli Slovenci podobo mutastega psa, ki ni za drugo, nego da se ukresne, če bi molčali v naši pravoustavni državi.“ Nato navaja bivališča Slovencev; teh je tudi na malem Štajerskem, „kder nas po vsi mogočnosti požirajo Nemci in žreti pomagajo nemškutarji pod imenom neke skaziomike nemške.“ Naštevajo se vsi Slovani, katerih je v Evropi 85 milijonov; izmed teh pa Slovence „Prekmurce zobljejo Mažari in mažaroni, nas in Korošce nemška in nemškutarska nenasitljivost, Primorce laška predrzna ošabnost. Treba je torej ‚Zjedinjene Slovenije‘, in skupne slovenske uprave. Zahtevati moramo pa tudi le uradnike in učitelje, ki znajo slovenski in radi govorijo z ljudstvom v slovenskem jeziku. Ljudske in druge šole morajo biti za Slovence na narodni podlagi; istotako se zahteva od cerkvene uprave, da opusti v knezoškofijski

pisarni nemškutarjenje, ki nima nikake podlage, nego samo vodo goni na nemškutarski mlin, kar gotovo ne more biti namen katoliške cerkve i. t. d.“ Članek konča: „Stem je naznanjena osrečevna loka, v katero moramo napenjajoči vse sile veslati. Razne zgubljene reči se dajo zopet pridobiti, življenje in narodnost pa nikdar več.“

Ta spis zagovarjata pred celjskim sodnim dvorom dr. Prelog kot obtoženec in dr. Janko Sernec kot zagovornik. Cela obravnava je bila za tisto dobo velikega pomena; nastop slovenskega časnikarja pred sodiščem je koristil več nego deset političnih shodov; vsi listi so se zanimali za ta dogodek, poročali o možatem nastopu obtoženčevem in izpodbujali najbolj s tem nezavedno in plaho ljudstvo, da brani svoj jezik; pokazali so ljudem, da sme celo obtoženec zahtevati od sodnega dvora po zakonih mu zajamčenih pravic. Vsebino navdušujočega in nasprotnike grajajočega članka sta sankcionirala obtoženec in zagovornik pred sodnim dvorom in dokazovala resnični pomen vseh Rajčevih besed. Branila sta se pa tudi kakor leva. Takoj začetkom obravnave je prosil dr. Prelog, da se vrši pravda slovenski; ker se brani predsednik, vstane dr. Sernec trdeč, da ima obtoženec pravico terjati, da se vrši obravnava v slovenskem jeziku in stavi primeren predlog. Sodniki so nato umaknili svoje zahteve in začeli naravnost prosjčiti, da se zagovarja nemško, ker so obtoženec tiskar Janschitz neki ne razume slovenski — Janžič je tiskal „Slovenskega Gospodarja“, zano pa je izdajal tudi „Marburger Zeitung“; Prelog ga precej zavrne radi izpovedi pred sodiščem, da ne razume slovenskega pisnega jezika, pač pa navadno „špraho“. Dr. Prelog še ne odjenja in se začne zopet zagovarjati slovensko; nato ga predsednik še enkrat prekine in prosi, da govori radi obtoženca nemško. Obravnavalo se je potem v obeh jezikih.

Dr. Preloga so oprostili krivde radi upora, bil pa je obsojen radi zanemarjenja uredniških dolžnosti na 30 gold. globe; izgubil je kavcije 60 gold. in povrh moral plačati stroške.

Kako odločno in vztrajno je branil že tedaj pravice slovenskega naroda in slovenskega jezika, nam najbolj spričuje, da se je še istega leta 5. maja pritožil, ko so zahtevali pri sodišču, da objavi v prvi številki „Slovenskega Gospodarja“ nemško razsodbo; na njegovo pritožbo se mu ta dostavi v slovenskem jeziku, poleg te pa nemški odlok in za prestavo mu kot „globo“ naloži — 2 gold. 10 kr.

Vsi slovanski listi so grajali to dejstvo; in po pravici opozarja eden pri tej priliki na izrek laškega ministra Cavourja, ki je zaklical svojim po svobodi hrepenečim državljanom: „Signori, se volete la

libertà, bisogna pagare!“ (Gospòda, če hočete svobode, treba da plačate) in pravi, da še tedaj ni izgubil ta izrek veljave v ustavni Avstriji.

Dr. Prelog se je zopet pritožil proti temu plačilnemu nalogu; od tedaj pa so ga pustili na miru radi te zadeve.

Proti uradom je bil vedno dosleden. Zlasti se je boril l. 1869. z glavarstvom in z graškim namestništvom. Ko se je osnovalo „Politično društvo“, je zahtevalo namestništvo, da se priloži pravilom nemški prevod. Dr. Prelog tega ne stori, temuč se pritoži na ministrstvo, ki je ugodno rešilo tudi to vprašanje.

Te stvari se nam dozdevajo zdaj pač malenkostne; a ta Prelogov nastop je bil tedaj velike važnosti; pomisliti moramo, da se je vse to godilo v najhujši dobi liberalizma, ki je izkušal kršiti zakone po uradih in šolah in jih pokopati. Dr. Prelog je bil v prvi vrsti med tistimi bojevniki, ki so dosledno varovali zakone in tirjali vse pravice za slovenski jezik. Če bi se mirno, malomarno ugodilo zahtevam sodišč in namestništva, bi to uradovanje

sčasoma prešlo v navado in se ukoreninilo tudi na Štajerskem; da smo v tem oziru na boljšem ko na Koroškem, moramo zahvaliti Preloga in njegove sovrstnike.

Nikakor ne pretiravamo, če postavimo tudi dr. Preloga med te može, ki so bili mogočen jez proti tujemu navalu; to nam najbolj potrjuje njegov prijatelj Jurčič, ki je toliko uric predsedel na večer s Prelogom v gostilni ali v čitalnici in se pogovarjal prijateljski z njim; ta pravi med drugim: „V onem času je bilo malo Slovencev po Sloveniji, malo po nemškem vplivu najbolj izpostavljenem, zato toliko važnem južnem Štajerju. Zato je tem večja zasluga za one može, kateri so se nerazumljeni od svojega časa in svojih rojakov, s slabim vzgledom na kakov uspeh, ipak težavnemu gmotno nehvaležnemu delu podvrgli in vztrajali dozdej: za može, kakor jih še danes kot starce z mlajšimi vred z dejanjem ali svetom neumorno delati vidimo, kakor dr. Kočevar, Terstenjak, Raič i. t. d., med katere dozdej delujoče veterane je spadal tudi Matija Prelog.“ (Konec.)

Siromakova bajta.

Zgodba iz vasi. — Spisal Ivo Česnik.

Davno se je godila ta povest. Umrli so že njeni junaki, in ljudje, ki so mi jo pripovedovali, že dolgo spe v grobeh. Iz nje veje duh ljubezni in hrepenenja po domu. In o ljubezni in hrepenenju pišem tako rad.

Bilo je takole.

I.

Stopil je na preval in se še enkrat ozrl po dolini. Ležala je pod njim kot mlada nevesta, vsa odeta v novo obleko, z rožami v laseh, vesela in sramežljiva obenem. Stegnil je roko in na ustih se mu je pojavil smeh.

„Blažena dolina!“

Pogledal je dol, ki se je razprostiral na drugi strani in kri mu je jela burneje teči po žilah. Stare, sive gube so se zmanjšale, prihuljena postava se je zravnala pokonci, na licih je zažarel sijaj radosti.

„Prelepi dol!“

Ivan Košir je stisnil klarinet pod pazduho, zamahnil s palico po zraku in jo udaril v vas.

„Prijetno mora biti v takile vasi. Mir in pokoj vladata v njej. In miru in pokoja potrebujem na stara leta. Dovolj sem že šalobaril po svetu. Na-

stanil bi se tu, če bi le dobil miren kotiček. Delal bi, počasi bi delal tudi ves teden, da bi le mogel v nedeljo počiti na svojem.“

Pobožne misli so vstajale v srcu Ivana Koširja in bil je dobre volje kot kmet, če mu obrodi trta obilo. Vsa vas se je bleščala v zahajajočem solncu, obrobljena je bila od zelenih travnikov in pisanih vinogradov, pred njo je stala cerkev na malce vzvišenem prostoru in mirno je žuborel potok v mogočnih skokih preko kamenja in skal. Ptici so peli v grmovju in s pašnikov so se čuli zvonci in klici pastirjev. Drugače je bil razlit nad vsem krajem velik, svečan mir.

Ivanu Koširju je bilo pri duši, da bi zavriskal kot fant, čeprav je imel na hrbtu že šest križev. Srečaval je ljudi, ki so se vračali s polja, in jih pozdravljal. In pogovarjali so se z njim prijazno kakor davni znanci.

„Dobri ljudje so tu in bogati najbrže. Morda je Bog sklenil, da zatisnem oči v tem zemskem raju. Ničesar ga ne prosim bolj kot mirnega kota po dolgi hoji.“

Pogledal je proti nebu in oko se mu je zaiskrilo.

LJUTOMER

Dr. Matija Prelog.

Življenjepisna in kulturnozgodovinska črtica. — Spisal dr. Karol Verstovšek.

(Konec.)

Slovenski tabori.

Nastopila je najvažnejša doba za narode avstrijske države. Podelila se je narodom ustava: Vsi imajo iste pravice! To ravnopravnost so pa tolmačili in sodili pri nas vedno različno: proti Slovencem sploh dolgo časa niso hoteli poznati tega zakona. Saj pa tudi ni bilo treba ravnopravnosti Slovencem, češ da ne zahtevajo slovenskega jezika v šolah in uradih in so prav zadovoljni z nemščino. Take laži so trosili že od nekdaj po svetu in do višjih oblasti nemški uradniki. Treba se je bilo braniti obrekovanja in krivega mnenja. Dokazati se je moralo višjim gosposkam, da zahteva ljudska volja, da se uvede slovenski jezik v urade in šole.

V številki 26. „Slovenskega Gospodarja“ sproži dr. Prelog v uvodnem članku misel o taborih, sestavi določene točke, katere naj bi se razpravljale na vseh shodih, in povabi spodnještajerske rodoljube 7. julija v Maribor, da se pogovore o prireditvah. Tega dne se je izbral osrednji odsek petih članov, ki so vodili tabore.

Vršili so se ti velikanski shodi zaporedoma v Ljutomeru 9. avgusta, v Žalcu 6. septembra, v Šempasu 18. oktobra 1868; v Brdih 25. aprila, v Sevnici 2. maja, na Kalci blizu Zagorja 9. maja, na Vižmarjih blizu Ljubljane 17. maja, v Ormožu 8. avgusta 1869;

v Tolminu 1. maja, pri Kapeli 19. junija 1870 itd. Udeležilo se je vseh 13 taborov v „Sloveniji“ nad 100.000 ljudi. Vlada je morala uvaževati klic navdušenih obiskovalcev teh zborovanj. Dr. Prelog je govoril na prvem taboru v Ljutomeru in na zadnjem pri Kapeli. V Ljutomeru je govoril o prevelikih dačah in opozarjal, da posestniki pač dobro vedo, za katere stvari se potrosijo doklade, katere plačujejo za občine in okraje, ker morajo polagati natančen račun; zvedeti pa morajo tudi, kam spravlja dežela groše slovenskega Štajerja, katere sprejema vsako leto kot neposredni davek; kar se porabi tega denarja, ne zaleže Spodnjemu Štajerju docela nič, ker se ne stori ničesar za spodnji del Štajerske. Terjajo pač lahko Slovenci, da se ustanove za lastni denar slovenske kmetijske šole in realke in se uravnajo reke, ki naredo toliko škode itd. Taboru pri Kapeli je predsedoval dr. Prelog sam; tudi tu je govoril o davkih; jako spretno je označil stanje kmeta, vpletel vmes obrtnika in bičal gospodarske razmere med Avstrijo in Ogrsko.

Dr. Prelog deželni poslanec.

Za deželnega poslanca ga je izvolil ljutomerski okraj 1. 1867. Šele tedaj so čislali rojaki svojega moža, ko so spoznavali leto za letom njegovo požrtvovalno, nesebično delovanje njim v blagor in

srečo. Bil pa je dr. Prelog tudi poslanec prave vrste; s svojim rojstnim krajem in s svojimi volilci je bil vedno v dotiki; ni se vršila niti veselica v Slovenskih goricah in ljutomerskem okraju, da se ne bi zanimal Prelog zanjo. Če se je ni mogel udeležiti, je pošiljal navduševalna pisma, katera so radi čitali rojaki na dan veselja.

V deželnem zboru se je oklepal odkrito svojih tovarišev in zastopal složno z njimi koristi slovenskega ljudstva. V 16. seji deželnega zbora l. 1868. je očital zbornici, da so bili prejšnji štajerski stanovi v dobi absolutizma Slovincem pravičnejši, nego je deželni odbor, ki je sestavljen po takozvanih svobodnih ustavah; Slovenci nimajo pričakovati iz Gradca ničesar. Najlaže presodimo njegovo veljavo mi zdaj, skoro 40 let po tem govoru; dr. Prelog je uvidel že takrat, da ne bode nikdar pospeševal deželni odbor teženj slovenskega Spodnjega Štajerja.

28. septembra istega leta povpraša dr. Prelog namestnika v javni seji, kako si upa ljutomerski okrajni glavar ukazovati učiteljem tega okraja kakor kak paša kje na Turškem, da naj poučujejo v 3. in 4. razredu samo nemški!

Ravno v tem zasedanju se je mnogo razpravljalo v deželnem zboru o vinorejski šoli v Mariboru, katera je bila že načeloma dovoljena; šlo je še za učni jezik. Dr. Prelog si je prizadeval z dr. Vošnjakom in Hermannom, da bi uvedli slovenski učni jezik. V svojih prepričevalnih dokazih je navajal celo samega sebe, kako je študiral nemščino in kakšne uspehe je imel. Sklicujoč se na lastno izkušnjo, trdi, da se slovensko ljudstvo na deželi ne more naučiti nemškega jezika; če pa 17 let stari dečki, ki ne znajo nemški, pridejo v popolnoma nemško učilišče, ne bodo razumeli ničesar, kar se bo učilo, in se zato tudi ne bodo ničesar naučili. Prvo leto bo zanje celo izgubljeno in potem se šele morebiti naučijo toliko, da bodo razumeli vsaj nekaj nemških knjig. Če bi se pa res naučil slovenski deček prvo leto toliko, da bi razumel že nekaj nemškega, še tudi ne more razumeti potrebnih tehniških izrazov, ker teh si ni mogoče zapomniti v tako kratkem času, zlasti ne more tega doseči 16 letni slovenski učenec, ki je že privajen slovenskemu jeziku in že misli slovenski.

Tako prepričevalno je govoril dr. Prelog; ravno tako sta ž njim zagovarjala slovensko stališče dr. Vošnjak in Hermann. Toda vse je bilo brez uspeha; večina je imela v deželnem zboru štajerskem za Slovence vedno nema ušesa; odklonila je želje slovenskih zastopnikov.

V seji dne 16. septembra 1869 poroča grof Kotulinski o nakupu Pfrimerjevega posestva pri Mariboru za deželno vinorejsko šolo; dr. Prelog

pobija predlog in dokazuje, da je ves ta kraj nezdrav, in nasvetuje, da se zato poizveduje pri admontskem samostanu, če bi ta ne prodal posestva „Ratzerhof“, ki ima najlepšo lego. Predlog njegov se sprejme in se voli devet poslancev v odbor, ki naj preiskuje to zadevo.

16. oktobra istega leta poprosi vlado, naj skrbi s svojim vplivom, da nastavi južna železnica na slovenski zemlji slovensčine zmožne uradnike. Ta opomin pač priča, da so se že tedaj morali Slovenci boriti za jezikovno enakopravnost pri južni železnici; žal, da nismo v tem še dandanes nič na boljšem.

V isti seji se pritožuje dr. Prelog, da ne dobivajo slovenski krčmarji slatinske vode; pri tej priliki biča nemške razmere v Rogatcu; uslužbenci so neki tako nasprotnega mišljenja, da odpode slovenske kmete, če pridejo po vodo; 7. avgusta je pa obsedel oskrbnik, ker je naletel na premetenega slovenskega kmeta. Uradnik ga osorno zavrne. „Ni vode“; nato kmet toži zvito, kaj naj počne, če ne dobi vode; gospoda bližajočega se „Verfassungstaga“ v Celju bode nevoljna. Ko to izreče, mu takoj ponudijo steklenic, kolikor jih je hotel, kajti mislili so, da je „njihov mož“. Ta dogodek je dal dr. Prelogu povod za poizvedbo v javni seji.

L. 1868. meseca decembra je Prelog hudo zbolel. Po bolezni pa se vendar ni odtegnil narodnemu delu. Vidimo ga še pozneje kot najmarljivejšega sotrudnika v mariborski čitalnici. Ko se je l. 1870. osnovalo „Katol. konservativno društvo“ v obrambo proti nemškim liberalcem, so izvolili Preloga v odbor tega društva; govoril je tudi na glavnem shodu 17. julija 1870, trdeč, da niso nikakor nemški kričachi pravi liberalci, kajti liberalen je le tisti, ki privošči svobodo vsakemu narodu; govornik graja Nemce, ki napadajo Slovence, a se obenem vsiljujejo za poslance na Spodnjem Štajerju; zagovarja pa tudi duhovništvo, kateremu očitajo nemškutarji, da hočejo le poneumniti ljudi in povdarja, da že od nekdaj poučujejo ljudstvo najbolj le duhovniki.

Konservativnega društva se je oklenil od prve ure njegovega obstanka; govoril je nadalje na njegovem zborovanju 16. julija 1871 z dr. Pajkom v Št. Lenartu, kjer je naglašal v priprostem govoru namen tega društva in potrebo združenja; poleg tega pa je tudi nasvetoval, kake može morajo volilci voliti v deželni zbor, ker je bilo treba že misliti na volitve l. 1871. Za te volitve so bile priprave tudi kaj točne in vestne. Sešli so se rodoljubi dr. Prelog, dr. Vošnjak, dr. Sernec, Franc Kosar, Janko Pajk, dr. Radey in se posvetovali o njih in se pripravljali za volilno borbo.

Radi oslabelega zdravja in preobilega posla se odpove Prelog deželnemu poslanstvu koncem

letne dobe. Na taboru pri Kapeli zahvali volilce za izkazano zaupanje in jim zatrjuje, da mu ne dopuščajo posli, da bi se dal voliti v deželni zbor. Ti navedeni vzroki so bili res upravičeni; izpriča nam jih Jurčič, ki pravi, da je odstopil Prelog, nikdar častilakomen, poslanstvo mlajšim močem. Ni se mu bilo treba bati, da je izgubil zaupanje med volilci, ki so ga ljubili kakor svojega očeta; to so dokazali še ob njegovi smrti.

Na taboru pri Kapeli priporoča za svojega naslednika g. l. Kukovca iz Ljutomera, ki je govoril na shodu zaeno s prof. Šumanom. Mislimo, da se je Prelog preneglil s tem priporočilom na javnem shodu; kajti ožji odbor v Mariboru je postavil 21. avgusta l. 1871., ko so se vršile zopet nove volitve, za kandidata tega okraja že dr. Janka Sernca, ki je „očitno izrekel, da v verskih in cerkvenih vprašanjih ne bo nasprotoval“, kakor poroča „Slov. Gospodar“. Nam pa je dr. Sernec odločno zatrjeval na vprašanje, da je izjavil, da pojde v teh vprašanjih svojo pot, kakor je zares tudi storil dejanski, če si ogledamo njegovo politično delovanje. Kakor smo izvedeli iz ustnega sporočila, so mariborski rodoljubi določili dr. Sernca za kandidata v najvarnejšem okraju v priznanje njegovega energičnega nastopa pri volivnih shodih v mariborskem okraju, za katerega so se že borili tolikokrat, zlasti so imeli v spominu še tolovajski napad pri zborovanju v Novi vasi blizu Slovenske Bistrice, kjer so nemškutarji stepli dr. Sernca in ga zbili celo vpričo žandarjev na tla, da je obležal brez zavesti. To je bilo l. 1870. meseca junija pred volitvami, pri katerih je kandidiral dr. Sernec v mariborskem okraju, pa je propadel. Jurčič naglašja, da je deloval za izvolitev dr. Sernca v Ljutomerskem okraju dr. Prelog sam jako pridno pri svojih rojaki.

Z odborom ustanovljenega „Katol. tiskovnega društva“ se je pogodil Prelog l. 1871., da društvo prevzame s 1. julijem „Slov. Gospodarja“ v svojo last za 1000 gld. odkupnine. Tudi še od te dobe je ostal dr. Prelog urednik; a 28. avgusta se poslavlja: „Če pa morebiti marsikateri bralec ‚Slov. Gospodarja‘ v mojem delovanju ni našel tega, kar je pričakoval, mi naj ne zameri, prosim, ker volja je bila gotovo dobra. Bog daj, da bi še ‚Slov. Gospodar‘ prav mnogajeta leta izhajal v korist našega premilega naroda!“

Prelogovo pisateljstvo.

Ne bodemo trdili, da je dr. Prelog slaven slovenski pisatelj, ki je stavil z novimi mislimi izvirne stavbe. Prelog je bil pridna bučelica, ki je zbirala od vrstice do vrstice berilo največ poučne vsebine in podajala učečemu se ljudstvu dovolj gradiva za

samoizobrazbo. Mož, ki je rano spoznal, da se nasprotniki ne premagujejo samo z mečem in kopjem, temveč z umom in peresom, je čutil v svoji mladostni dobi, kakor vsi rodoljubi, nekoliko sposobnosti v sebi, da lahko pomaga orati ledino; storil je tudi, kolikor je bilo mogoče. Sedaj poznamo njegovo šolanje, videli smo, kako malo, ali celo nič splošne izobrazbe se ni ljudstvo naučilo po šolah; o celotnem slovenskem pouku pa ni bilo sluha ne duha. Dasi je bil sam nadarjen, se je moral začeti koma uriti, vaditi in truditi v slovenski pisavi. Prizadeval si je vedno pisati gladko in podati mislim dostojno obliko.

Pričel je z „Makrobiotiko“, ki ima za isto dobo svojo vrednost, dasi je le prevod po Hufelandovi knjigi. Pomisliti pa moramo, da so pisali slovenski o zdravilstvu le Bleiweis na Kranjskem, tuintam Robida na Koroškem, katerima se je pridružil na Štajerskem dr. Prelog. No, če pa sedaj primerjamo slovstvo od l. 1864. naprej, pa tudi ne najdemo toliko napredka v slovenskem slovstvu, tičočem se zdravilstva. Prevod je oskrbel dr. Prelog deloma sam, deloma mu je pomagal prevajati določene odstavke dr. Turner, tedaj višji gimnazijec. Zadnjo korekturo je pregledoval tudi profesor Majciger. Knjigo je posvetil slavistu Fr. Miklošiču; za geslo si je izbral rek: „Kdor zmerno živi, dolgo živi“ in pa „Zdravo in dolgo življenje, modra glava in veselo srce so največji dari Božji!“ V uvodu povdarja med drugim: „Dolgo in zdravo življenje si vsaki človek želi, toraj tudi Slovenci, jih pa množina, ali ne toliko, da bi učene spise prav umeli, nemški ne ve, v katerim jeziku je ta umetnost do zdaj z vekšino spisana. Da se tedaj tudi dragim našim rojakom pot pokaže, po katerem mora človek iti, ako če do velike in zdrave starosti priti, spisal sem v predragem našem slovenskem jeziku, na koliko je najme slaba moja moč dopuščala to lepo znanost itd.“ Dr. J. Vošnjak piše v svojih „Spominih“, da se je knjiga srečno razprodala.

Pred ustanovitvijo „Slov. Gospodarja“ se je Prelog bavil večinoma z glediščnimi igrami. Rodoljubi so spoznali, da je gledišče lepo sredstvo za izobrazbo ljudstva. Videli smo, da se je igra najlepše gojila v Mariboru za Prelogove dobe. Z izvirnimi komadi se itak nismo mogli še tedaj ponašati; velike vrednosti bi bili dobri prevodi, katerih je bilo vse premalo. Dr. Prelog izda najprej „Črnega Petra“ (kratkočasna igra v enem dejanju. Poslovenil in založil dr. Matija Prelog. V Mariboru 1866. 8°. 58. Natisnil E. Janschitz.) Iz Prelogovega pisma (25. decembra 1866) na Dr. J. Vošnjaka posnamemo, da so igrali to igro v Ptujju na novega leta dan 1867, v Mariboru pa 16. januarja 1867 pri veliki besedi na

časť Slomšku. Vsebina igre je sledeča: Gozdarju je umrla žena, s katero sta živela lepo mirno in zadovoljno; ker nista imela otrok, sta vzgojevala rejenko Roziko. Nekaj mesecev pa po smrti gozdarice se že zaljubi gozdar v svojo rejenko, katero hoče imeti za ženo. Rozika, ki je rada videla lovca Viljema, je bila nesrečna in odločno izjavila, da ga ne mara, ker je vendar njen oče; opominjala ga je vedno na rajno mater, da bi mu izbila te neumne misli iz glave. Ko spozna gozdar, da mu je napoti le Viljem, ga na mestu odslovi. Končno se pa le vda in privoli v njuno zvezo. „Danica“ je vsebino igre grajala.

Kmalu nato izda drugo igro: „Zakonska sol“ (kratkočasna igra v enem dejanju. Poslovenil in založil dr. M. P. V Mariboru 1867. 80. 44. Janžič). Igrali so to igro že tega leta 31. marca v mariborski čitalnici. Tudi ta igra je preprosta, pač pa šaljiva. Režika, jezično dekle, razodeva dva dni po poroki svojemu stricu s ponosom, da je že žena. Ko dojde Janez, službeno zadržan, prepozno k obedu, mu očita. Obed se prične, vmes so šaljivi prizori. Režika prevrže solnjačo in se joče, češ, da bo radi tega v hiši večer prepír; ker ne odjenja govoriti o tem, se zares skregata in prepirata, tako da stric odide in se poda tiho v kuhinjo, kjer ga najdeta mlada zaročenca, ko se spravita, pri pečenki. Posnetek igre je, da „ima žena vsikdar prav“.

Prelogovo ostalo pisateljstvo še ni popolnoma označeno. Jurčič in Trstenjak poročata, da je imel v rokopisih zbranih nad 400 anekdot in izvirni roman „Šuntar“. Posrečilo se mi je najti pri g. svetniku Majcigerju rokopis, ki obsega 272 anekdot, katere hranim. Iz teh kratkih spisov spoznamo najbolj Prelogov humor in njegovo moč v komiki. Še tako preproste dogodbe iz navadnega življenja obrne na šaljivo stran in reši često jako hudomušno stavljenega zagonetke. Iz njih odseva pa tudi zdrav, jedernat humor preprostega kmeta in slovenske ženice napram olikanemu meščanu. Nastopajo pa kot šaljivci razen že navedenih razni župniki, šolniki, krčmarji, kuharice, učenci in učenke, še celo cesar in škof morata često slišati kako prav zasoljeno, katero pove kak namuzan sin preproste narave. Pozna se tudi tukaj, da je bil Prelog zdravnik. Mnogo je pobral snovi iz lastne prakse in uporabil primerno za svoje dopisne zapise.¹⁾

¹⁾ Razen anekdot imam še v svoji lasti spisan govor (12 strani) o želodcu in prebavljanju. Prelog je govoril o tem predmetu v Mariboru 20. decembra 1863. Rokopis mi je poslal A. Porekar, nadučitelj na Humu; kako je zašel v učiteljsko knjižnico tega kraja, nam je nejasno. Mogoče ga je hranil Porekarjev oče, ki je bil dober prijatelj Prelogov. Spis je zanimiv; v uvodu primerja šaljivo dobre želodce s slabimi in želi

Največ smo si prizadevali, da bi našli rokopis romana „Šuntar“, ž njim bi najlažje pravilno določili Prelogovo življenje. Jurčič namreč piše, da je Prelog v tem romanu postavil za junaka kolikor toliko svojo osebo. Zares je bilo njegovo življenje naravnost romantično. Tudi Trstenjak nam poroča, „da bi imel obsegati roman vse strani narodnega gibanja.“ Mogoče še najdemo rokopis in popolnoma ta spis o svojem času.

„Slovenski Gospodar“.

S Prelogom urednikom kot osebo samo smo se že pečali; treba je nam le še presoditi natančneje „Slov. Gospodarja“. „Kdor se noče učiti, ostane nevednež. Nevednost pa je za človeka velika nesreča.“ Ta stavka uvajata lepi njegov poziv na narobčo „Dragi rojaki“ v prvi številki. V njem obeta, da se bode ravnal pri urejevanju lista vedno po načelu: „Kar je za otroke šola, so odraslim dobri članki in podučljive knjige.“ Reči moramo, da je Prelog izpolnjeval vestno in natanko svoje obljube. V lahko razumljivi obliki je pisal o gospodarskih, političnih in narodnih rečeh.

Rodoljub z dušo in telesom stopi Prelog v prve vrste narodnih borivcev in zapiše svojemu listu na čelo: „Poduk v gospodarstvu bogati deželo“ in osnuje ž njim pravo učilnico za kmete; to njegovo pisateljsko delovanje se mora upoštevati. Povsem po zgledu očeta Slovencev dr. Bleiweisa, ki je začel z „Novicami“ seznanjati ljudstvo z raznimi kmetijskimi zadevami, je delal dr. Prelog. Nekak čuden slučaj je nanesel v prvi dobi probuje, da sta se povzpela do višine in spoznala ljudske težnje med Slovenci, Bleiweis na Kranjskem, Prelog na Štajerskem — dva zdravnikarja. Prva skrb jima je bila izobraziti ljudstvo na gospodarskem polju. Spisi te vsebine so bili pri nas Slovincih največjega pomena; žal, da jih vedno bolj pogrešamo, dasi imamo že precej strokovnjakov v gospodarstvu. Članki o kmetijskih zadevah so bili zlasti v prvi dobi jako koristni; kmetje so se zares učili po njih, ker niso imeli nobenih poljedelskih šol. Za Prelogovega uredništva ni v „Slov. Gospodarju“ nobene številke, v kateri se ne bi razlagalo razno poljedelsko delo v gospodarskih člankih, ali v trtoreji, sadjereji, bučelarstvu. Daljši spisi n. pr. „Navodi k narodnemu gospodarstvu“ ali „Gospodarska dela vsak mesec“, o cep-

Slovincem take želodce, da bi lahko prebavljali vse tako dobro kakor podravski jež, ki slastno žre šturke ali kakor jih Hrvati imenujejo švabe (v prenesenem pomenu). V stvarnem delu spoznamo spretnost zdravnikovo i v praksi i v terminoloških izrazih. Slovníško zanima poraba raznih še tedaj tako ukorenjenih sklonov kakor: s tim napitkom, po zgora popisanom kroženju itd.

ljenju itd. so se objavljali ves čas. L. 1869. je začel urednik celo podajati v slikah razno orodje in razne priprave, ki so nujno potrebne poljedelcu.

Zanimivi so pogovori, v katerih se razlagajo pod naslovom „Pod lipo“ ali „Pri županu“, politične, uradniške, obrtniške zadeve. Zanimanje za gospodarske spise je bilo veliko; mnogo kmetov je prosilo uredništvo pojasnila, drugi so zopet izpovedovali v listu svoje izkušnje. Ni se treba čuditi, da je ravno v tem oziru bilo največ sotrudnikov, da se je podpisaval dr. Razlag za kmeta, da je dr. Jožef Vošnjak opozarjal na važne dogodke v gospodarstvu itd. Lahko trdimo, da se niso poprijemali kmetje nobenega lista s tako vnemo kakor „Gospodarja“.

List je dajal dovolj gradiva. Prelog si je pridobil najboljše rodoljube, ki so ga podpirali v tem težavnem poslu. Davorin Trstenjak se je oglašal skoro v vsaki številki in v nemal rojake s svojimi „Zgodovinskimi spominki za prosto slovensko ljudstvo“, da bi se zavedalo svoje zgodovine in čislalo svoje narodne svetinje. Fr. Kočever je razodeval Štajercem lepoto sporočilnega slovstva, pisal o Stanko Vrazovi slovstveni zapuščini, o narodnih pesnih itd. Vicko Dragan nam podaja „Žalosten samogovor nekoga kmeta na pepelnico“. Za slovanstvo nad vse navdušeni in ognjeviti Božidar Rajč je pisal o A. Kremplju (poskus životopisne črtice); zlasti so vzbujali pozornost njegovi politični članki, ki so v nemali čitateljem gorečnost; ti odločni spisi so povzročali dr. Prelogu največ skrbi pred oblastjo. Ni treba dolgo premišljevati in iskati pisca raznih političnih člankov, ki so brez podpisa. Omenjamo le „Slovenci“; radi tega spisa se je moral Prelog zagovarjati, kakor smo slišali, pred porotniki v Celju; nadalje so obenem poučni: „Slovence puščene v sekovski vladikovini treba je rešiti ponemčenja“, „Likana beseda slovenska v društvenem življenju“ itd. Sodelovala sta tudi pridno prof. Majciger in Šuman; često je zastavil pero dr. J. Vošnjak in opozarjal že l. 1867. v 2. št. na volitve v okrajne zastope, razpravljal je tudi „Postavo o narodnosti“. Važni so še drugi uvodni politični članki, n. pr. „Naše politične stranke“ — č — v Zagrebu; „Narodna politika“; „Slovenski rodoljub kmečkemu stanu svojim dragocelnim prijateljem v spodbujenje“; „V odvrnitev nemškutarjem“; „Smolkovi politični listi“; „Kaj je ustava? Kaj še čakamo, da slovenski jezik pravico v uradnijah dobi?“

Ti članki — vseh seveda ne moremo navesti — so zgodovinskega pomena; ravnotako važni viri so za nas še zdaj spisi: „Kakšen mora župan biti“; tega je cela vrsta; župani se poučujejo o nalogah in svojih dolžnostih, pa tudi pravicah; ravno iste smeri je „Katera so županova opravila“ itd.

Tudi za učiteljstvo in šolstvo se je lepo zavzemal dr. Prelog; dopise je določil uredniku zlasti Franjo Čeh, Strmski. V spisih „Šolske stvari“ nahajamo skoro v vsaki številki zanimive podatke; omenimo le še: „Nekoliko o ljudskih in farnih šolah“ in „Postava o nadzorništvu šol“.

Urednik, ki je zaklical kmetom geslo „Delavnih je pridnost“, si je zgojil tudi mnogo sotrudnikov na gospodarskem polju. Na prvo mesto moramo postaviti njegovega najmarljivejšega dopisovalca Franja Jančarja. Ni skoro številke, da bi ne bilo v nji več njegovih ukovitih spisov o sadonosnem drevju, „Vino-grad dobro kopati, je pol gnojiti“, „Prodaja vina“, „En oral vinograda lahko daje v dobrih letinah deset šterjakov vina“, „O preseljevanju viničarjev“, „O živinoreji in gnoju“, „O gozdih“, „O hrastju“, „Nekaj želj Slovenkam“, „Našim narodnim rokodelcem“, „Kako se vino zboljša“, „Pridni gospodar“, „Sedajni vinski zakoni“ itd.

Franjo Jančar je bil kaplan in posestnik v Negovi, znan dober gospodar; podpiral je zlasti okoliške kmete z nasveti v gospodarstvu in imel radi dobrega zgleda in vzornega obdelovanja mnogo uspeha, ker so poznamenali gospodarji, kar so videli koristnega na njegovem posestvu. Odpošiljal je na vse strani trte, največ zastonj, samo da bi se povišalo ljudstvu blagostanje. Delal je praktično, kakor so njegovi spisi zelo umljivi in preprosti. Vedel je kaj dobro, da doseže smoter le po tej poti; zato pa očita v gospodarstvu gospôdi, „da le z jezikom uči, dejanje pa v žepu tiči.“ Blagi mož je prirejal večkrat poučne shode za ljudstvo; poučeval je ženske o snagi v hlevu, pri molži, po hišah, o gnoju, o pranju, može pa o vinoreji, sadjereji itd. Bridko toži večkrat, da se je le nekaj odstotkov poprijelo naukov; lahko mu verjamemo za tisto dobo, ki vemo, da je sedaj toliko potovalnih učiteljev komaj privadilo ljudstvo z največjo težavo umnejšemu gospodarstvu.

Za Jančarjem moramo imenovati Dominika Čolnika iz Drvanja blizu Sv. Benedikta v Slov. goricah. Ta posestnik je pred ustanovitvijo „Slov. Gospodarja“ podpiral „Novice“ in bil tedaj še znan kot bogataš. Mož je bil zares blagega srca; toda v svojem navdušenju za slovenstvo je prišel docela na kant. Uredil si je zares gospodarstvo najuzorneje, kar si moremo misliti; gospodarska poslopja so bila lepša nego kakega gradu. Ljudje so radi zahajali ogledovat in občudovat njegovo spretno delo. Čolnik je bil gostoljuben, kakor le more biti pravi Slovan; nikogar ni pustil mimo hiše, da ga ne bi bil dobro pogostil. Žal, da mu je vir usahnil; moral je prodajati zemljo ped za pedjo; lepo kmetijstvo je propadlo, postal je na stara leta berač. Rekli bi, da je

bil blagi mož, ki se je toliko trudil, da bi pomagal drugim posestnikom — pošiljal jim je trte vsepovsod zastonj, cepiče in sviloprejke — vzor, kako ne sme sam zase gospodariti.

Ta dva moža zaslužita, da se vzameta v zgodovinsko knjigo kmētijstva na Spodnjem Štajerskem. Poleg njiju še poznamo F. Višečkega, Stoegerja iz Hardeka, Lovra Štepišnika, posestnika in mlinarja v Gornji Ložnici, I. Kralja, posestnika od Sv. Križa pri Ljutomeru i. dr.

Prelogovo politično naziranje.

Pojasniti je treba le še politična načela urednika Preloga. Spominjamo se, da je bil mož pred l. 1848. pristaš novih idej, ki so zahtevale osvobojenja iz starih razmer, saj hvali in časti dekana Jaklina radi „svobodomiselnih idej“ in se navdušuje za „svobodomiselnega“ župnika Adamiča na Remšniku. Prelog

MAJOLIKA IZ L. 1863.

je tedaj gorel s temi možmi za idejo, da se razbremenijo posestva in oprostijo tlake. Vse je dočkal l. 1848. Toda doba tako zaželene svobode ga je udarila najhujše; le spomnimo se ljutomerskih dogodkov! Tudi absolutizem in nato liberalna doba sta morali napraviti čuden vtisk nanj; nikakor se ne čudimo, da mu je vzrastel iz notranjega čuta značaj, ki je našel svoje opore v konservativizmu, in to radi tega, ker je vedel, da bori ta politična stranka boj proti nemškemu liberalizmu, ki je vse prej nego svobodomiselnost. Našel je mirno zavetje za svoje prepričanje v konservativni stranki.

Prelog je bil veren; saj sam pravi, da se drži kot zdravnik dr. Hufelandovega izreka: „Zdravnik brez vere je grozovitnež, grozna zver. Vero mora imeti vsak, sicer je brez temelja.“

Najlepše pa spoznamo Prelogovo stališče iz dobe, v kateri se je začelo cepiti delovanje rodoljubov. Članek „Ne dražimo se“ v 17. številki l. 1869.

nam jasno kaže njegovo naziranje in nado, da bodo vsi skupno junaško branili svoje narodne koristi. Povod je dal dopis iz Maribora v „Danici“, katerega je najbrže spisal dr. J. Ulaga. Mirno in bistroumno si razlaga Prelog pomen nove narodne stranke. Ta nova stranka je bila za Preloga-Slovenca vzor; družila je pa tudi vse stanove, duhovske in posvetne. Upal je iz tega kroga mnogo dobrega dela; kajti rodoljubi so si zastavili načelo, da „varujejo in gojijo slovensko narodnost v slovenskem narodu, ali slovenski narod v slovenski narodnosti, katere končni namen je narodno življenje, narodna svoboda in ravnopravnost, narodna omika, izobraženost in sreča slovenskega naroda.“

Prelog pravi, da se duhovščina kot činitelj nikakor ne more upirati temu načrtu, in ravnotako ne more nova stranka kot činitelj zavračati duhovščine in jo izkoriščati v narodnem boju le kot sredstvo. Prelog opozarja na to, „da si narodna stranka naj zapomni in vsak narodnjak, ki je njen ud, da narodnosti ni moči ohraniti niti gojiti brez krščanstva“ itd. in „da duhovščina naj ne pozabi, in vsak duhovnik, ki je njen ud, naj razumi, da naroda v krščanstvu ohraniti in odgojiti brez narodnosti ni bilo in ne bo dano“ itd.

To so bile pač pametne besede; če bi bilo šlo po tej zaznamovani poti, se ne bi bil nikdar vnel strankarski prepir. Prelog sam s svojo osebo nam priča, da se lahko vjemata načeli teh dveh činiteljev. Ko je pa videl Prelog prevrat, se je rad umaknil. Prepričani smo, da je l. 1871. ostal še urednik, dasi je že bil prodal list „Katoliškemu političnemu društvu“, ker so se bali, da bi prišlo že to leto do razpora pri volitvah. Slabi uspehi novega domorodstva so se pa vendar pokazali že pri tej priliki; v brežiškem okraju je propadel kanonik Fr. Kosar, katerega je postavil za kandidata osrednji odbor v Mariboru. Zakrivila je mnogo narodna stranka, ki je pripustila na zahtevo nekaterih volilnih mož, da je nastopil v zadnjem trenutku kot kandidat Lenček iz Sevnice; mnogo so tudi grešili rodoljubi, da so postavili kandidata, katerega volilci niso marali; prodril je — nemški kandidat.

Najlepšo pohvalo mu je izrekel dr. Ulaga sam, ki je pisal ob njegovi smrti kot urednik „Slovenskega Gospodarja“: „Njega ni omamil novodobni liberalizem, marveč držal se je krepko prave poti ter z veseljem sodeloval povsod, kjer je šlo za narodni blagor.“

* * *

Umrli je dr. Prelog 27. januarja l. 1872. Žalost za njim je bila velika in iskrena. Najumestneje se nam zdi, da govore o sočutju tedanjih slovenskih

krogov ob njegovi smrti njegovi sodobniki, ki so delovali s pokojnikom in ga poznali vse svoje življenje v osebnem občevanju. Tako piše o sprevedu v „Slovenskem Gospodarju“ št. 5. l. 1872. l. M. (Majciger): „Še se niso posušile solze, katere so tekle na prerano gomilo slovenskega slovničarja Antona Murka, in že zopet se solzi mati Slovenija nad prezgodnjim grobom enega svojih najvernejših sinov. Dr. Matija Preloga smo včeraj spremili k večnemu počitku . . . Kako občno spoštovan je bil rajnik, pokazal je spreved. Vkljub jako neugodnemu vremenu se je zbrala ogromna množica znancev in prijateljev iz bližnjih in daljnih krajev . . . Rodovina je izgubila v pokojniku skrbnega očeta, prijatelji zvestega prijatelja, Slovenija nad mero požrtvovalnega, nesebičnega sina, slovstvo spretnega pisatelja, bolniki razumnega, rahlosrčnega zdravnika, vsi pa moža poštenjaka v polnem pomenu te besede.“ Pred hišo so mu zapeli bogoslovci, na grobu pa čitalniški pevski zbor.

Uredništvo „Slovenskega Gospodarja“ mu je postavilo v svojem listu spomenik v kratkih, toda jedrnatih besedah: „Bil je pokojni pošten domoljub — v teh besedah je ob kratkem povedan častni značaj.“ Poudarja se zlasti, da je bilo pokojnemu vse sveto, kar je sveto in drago narodu.

Vest o njegovi smrti je pretresla posebno njegove rojake v Ljutomerskem okraju; ker se niso mogli udeležiti pogreba radi slabega vremena in slabih potov, so imeli v župnijski cerkvi v Ljutomeru 5. februarja mašo-zadušnico po blagem možu, „ki je toliko koristil našim ljudem na vsako stran.“

Obširnejši življenjepis mu je spisal Jurčič, ki ga je priobčila „Slovenska Matica“ v „Letopisu.“ Jurčič najbolj svedoči, kakšnega pomena je bil dr. Prelog za slovensko štajersko ljudstvo, ker je za svojo dobo naravnost vodil slovensko politiko in začel delovati neustrašeno za probujanje naroda. Stavi ga v vrsto slovenskih časnikarjev in urednikov Tomšiča, Umeka in Vilharja in mu položi na grob kot najstarejšemu zasluženi venec; vpisuje ga v vrste najuglednejših štajerskih rodoljubov: dr. Kočeverja, Trstenjaka in Rajča.

Jurčičev življenjepis, ki nas je opozoril na tega moža, je nekoliko pomanjkljiv; spopolnili smo ga s tem spisom in popravili nekatere pomote. Poudarjati je posebno treba, da se dr. Prelog ni porodil 27. oktobra 1813, kakor piše Jurčič, temuč 27. septembra. Dr. Prelog to naglašava v svojem dnevniku in se sklicuje še na krstni list. O šolanju smo Jurčičevo kratko opombo spopolnili in natanko določili; vir — njegov dnevnik. Krivo je tudi, da je bil

Prelog do l. 1849. v Ljutomeru. Pobegnil je usodepolnega 28. avgusta 1848. v Veržeje in bil tam zdravnik do 3. oktobra prihodnjega leta. Tudi to omenja Prelog v spominskih dodatkih kratko; pritrdili so nam o njegovem bivanju v Veržeju tudi stari možje iz Veržeja, kateri se še dobro spominjajo svojega „dohtarja“.

Tudi Trstenjakovi podatki niso docela točni; sploh se pozna, da sta Jurčič in Trstenjak pisala po istem viru, t. j. po znanih lastnih poročilih Prelogovih. Dr. Prelog je namreč kaj rad pripovedoval, kakor nam piše dvorni svetnik Šuman, o svojih dogodkih v družbi svojih prijateljev. Lahko pač umemo, da te črtice niso docela popolne, ker se niso bile takoj po sporočilu zapisale; spomin in mišljenje pa poda prvotnim dogodiljem često popolnoma drugo ali vsaj slično sliko. Iz teh dveh spisov so se vrinile pozneje pomote v druge življenjepisne črtice.

Docela netočna je Trstenjakova novica, da je bil Prelog odločen za duhovski stan, in je tudi že prosil za vsprejem v semenišče v Gradcu, a da ga je neka sovražna duša očrnila pri predstojništvu, češ da nima pravega poklica za duhovski stan. Resnici na ljubo se moramo sklicavati na dnevnik, ki ga je že spisal l. 1843. — uvod l. 1848. —; v njem Prelog pač sam pripoveduje obširno o volitvi svojega poklica in zatrjuje, da je bil že sprejet v semenišče, a da ni šel, ker se je hotel posvetiti zdravilstvu. O tujih vplivih ni govora; nasprotno so ga mnogi pregovarjali, naj gre v bogoslovje, a on je bil že odločen za zdravilstvo in je odšel na Dunaj. Prelog je ostavil l. 1833. varaždinsko gimnazijo, v katero je prišel pred šestimi leti na jesen l. 1827.

Popraviti moramo tudi letnici 1849 in 1850; napad na Preloga ni bil l. 1849., temuč 1848. in njegova preselitev iz Veržeja v Maribor l. 1849. in ne 1850.

Upamo, da smo podali s temi svojimi podatki popolno sliko Prelogovega zares burnega življenja. Ne moremo končati svojega spisa lepše nego s Trstenjakovimi besedami: „Vreden je, da se mu na grobu postavi dostojen spominek, in prosimo slavno uredništvo ‚Slovenskega Gospodarja‘, naj pozove darežljive rodoljube, da se uživotvori naša upravičena želja.“ Te Trstenjakove besede so bile brez vsakega uspeha in ostale so želje. Te želje pa ponavljamo mi in postavimo s tem spisom spomenik možu, ob 40 letnici obstanka „Slov. Gospodarja“, torej prvemu uredniku in ustanovitelju tega razširjenega, za probujanje Spodnjega Štajerja tako važnega lista, in proslavimo s „Slovenskim Gospodarjem“ svojega očeta, velikega Štajerca dr. Matija Preloga.

